

Csiga Andrea

„Ein Volk”

**Népoktatás és nemzetnevelés****A Horthy-rendszer oktatáspolitikája a tantervek és vezérkönyvek tükrében**

„Az első régi: a nemzeti címek pozitív gondolata iskoláink tantervében minden nemzeti tárgynak csak egy tengely körül kell forognia: az Magyarország körül...”

Meg kell teremtenünk az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiáját. A nemzeti kultúrpolitika másik fő feladata az ifjúság lelkének megvédése az internacionalizmus szelleme ellen... A második feladattal legszorosabban összefügg a harmadik: a nemzet intelligenciájának visszamagyarosítása, mondhatnánk eljudaizálódásával szembeni hungarizálása. Minthogy az itt vázolt szellemet a keresztény morál tartalmazza a legteljesebb mértékben és a leghatásosabb módon, a nemzeti politikai nevelés csak úgy lehet biztosítani, ha keresztény vallású érület hatja át!<sup>1</sup>

Trianon után széthullott a Monarchia egysége. Magyarország és a környező országok viszonya ellenségesé vált. A Magyarországgal kötött békeszerződés szerves részét alkotta a versailles-i békerendszernek, amellyel a győztes nagyhatalmak Európa új rendszerét kívánták biztosítani. A békeszerződéseket a párizsi békekonferencia vezetése alatt álló szakbizottság dolgozta ki. Előkészítésében és vitájában Magyarország képviselői nem vehettek részt. 1920. május 6-án Millerand francia miniszterelnök, mint a konferencia elnöke átadta a magyar békedelegációnak a békeszerződés végleges szövegét. A magyar delegáció 1920. június 4-én Versailles-ban, az úgynevezett Nagy-Trianon kastélyban írta alá a 14 részből álló békeszerződést. A második részben Magyarország új határait rögzítették. A történeti Magyarország (Horvátország kivételével) területe 282 000 km<sup>2</sup>-ről 93 000 km<sup>2</sup>-re, lakóinak száma 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent.

A békeszerződés aláírása volt a feltétele a Horthy-rendszer nemzetközi elismertetésének. Ez volt az oka annak, hogy a magyar kormány megbízottai késedelem nélkül aláírták. Ugyanakkor itthon az aláírás pillanatától kezdve a trianoni békeszerződés felülbírálatát, revízióját s egyben megváltoztatását tekintette a rendszer egyik legfőbb törekvésének. A közoktatás a népművelés, a korabeli propaganda minden eszközét felhasználva hirdette Trianon igazságtalanságát, a revízió szükségességét.

A magyar társadalom széles rétegei számára súlyos megrázkódtatást jelentett a békeszerződés tartalma és létrejöttének módja.<sup>2</sup> A Horthy-rendszer keresztény-nemzeti ideológiája a társadalom minden osztályát (eltérő mértékben) érintette. A Szent István-i állameszme főként az uralkodó osztályt és a középrétegeket vonta befolyása alá. Az egyházak részben iskoláik révén, döntő hatást gyakoroltak a közgondolkodásra. A nemzeti eszme a Trianon utáni dunai államokban mindenütt különleges erővel került a politikai gondolkodás és a társadalmi tudat előterébe. A „nemzeti” jelszó a korban több, egymással összefüggő, történeti gyökerű problémakörre is vonatkozott. A nemzeti kérdés történetileg örökölt problémakörök közül az első az állami – nemzeti függetlenség volt. Az állami önállóság szempontjából nézve a nemzeti problémát, a nacionalizmus mint az „elveszett nagyhatalmiság visszaszerzésének agresszív igénye” jelent meg. A második örökölt problémakör a nemzetiségi kérdés volt. Ez keveredett az elcsatolt magyar lakta területek elvesztése miatt érthető nemzeti érzékenység és az idegen nemzetiségek felett szuverenitással bíró történeti magyar állam visszaállításának nagyhatalmi törekvésével.<sup>3</sup>

Mielőtt belevágnék dolgozatom konkrét témájának tárgyalásába, szükségesnek tartom a kor (alsó és középszint ún.) iskolatípusainak rövid bemutatását. (A korszakban számos iskola-típus jött létre, szűnt meg vagy csak „átalakult”.)

*Alsófokú iskolák:*

A már 1868 óta működő hatosztályos népiskola 1905. június 16-án kelt rendelettel kapott új tantervet és utasítást. Ebben új tantárgyakkal bővült az oktatás, mint a kézimunka, önálló tantárggyá vált a „beszéd és értelemgyakorlat” és a „gazdasági és háztartási ismeretek”.<sup>4</sup> 1919-ig több tantárgyat csatoltak még a tananyaghoz. 1919 őszén adta ki a vallás- és közoktatási miniszter az 1832.311B.1. számú körrendeletet a nemzetnevelés szempontjából az elemi népiskolában való érvényesítéséről.<sup>5</sup> Az 1921. évi XXX. tc. a népiskolának két tagozatát különíti el:

1. a hat éven át tartó elemi népiskolát;

2. és a három évig tartó ismétlő népiskolát. Ez utóbbi neve lett 1935-től általános továbbképző népiskola. 1938-tól ugyanez iskolatípus továbbfejlesztett változata a mezőgazdálkodási népiskola.<sup>6</sup>

1928. június 28-án Magyarország kormányzója a vallás- és közoktatási miniszterhez intézett „legfelsőbb hivatala” felszólította a minisztert, hogy gondoskodjon a Nyolcosztályos népiskolát elrendelő törvényjavaslatnak az országgyűlés elé terjesztéséről. Az elkészült tervezet szerint a megfelelő hatosztályos elemi népiskolát nyolcosztályossá szerveznék, melyre kétéves továbbképző iskola épülne. Ezzel a tankötelezettség 16 éves korig emelkedne. Az ütemezés terve: 1928. XII. 31-től 1935. IX. 1-ig, a kibővített új népiskola a helyi igényeknek megfelelően megszervezhető. 1940. IX. 1-től a nyolcosztályos népiskola megszervezése mindenütt kötelező. A törvényjavaslatot a minisztérium 1928-ban elfogadta, de a közbejött gazdasági válság nem engedte a törvényhozás elé terjesztését. Az 1930-as években mégis elkezdték megszervezését 1937-ben adott tantervet és utasítást a minisztérium 3304/1937 eln.b.szám alatt.<sup>7</sup>

*A középfokú és középszintű iskolák:*

Az első felsőbb leányiskola 1875 őszén nyílt Budapesten. Célja, hogy a lányok élethivatásuknak megfelelő műveltséget szerezzenek. A továbbtanuláshoz nem nyújtott képesítést, s nem jogosított semmiféle közhivatal betöltésére. Ezért elnéptelenedtek, 1927-ben fejezte be működését az utolsó.<sup>8</sup> Megtévésztő az elnevezése az 1926. évi XXIV. tv. alapján létesített „Leánykollégiumnak” ez ugyanis középfokú iskola volt. Azoknak a lányoknak szánták, akik magasabb műveltségre, esetleg főiskolai tanulmányokra törekedtek, de egyetemi tanulmányokat nem akartak folytatni. 1933 végén szűnt meg az utolsó.<sup>9</sup> Lényegében az 1918-as tantervű Polgári fiú és – leányiskolát illesztett be a magyar közoktatási intézményrendszerbe az 1927. évi XII. törvény mint már meglévő iskolatípust. Cél: gyakorlati irányú általános műveltség.<sup>10</sup>

A honvéd reáliskolai nevelőintézet 1936-ban a honvédelmi minisztérium felügyelete alatt állt, nyíltan katonai jellegű volt. Céljuk: a növendékek katonai előképzése, párhuzamosan a középiszkolai oktatással. Az 4020/1941. ME számú rendelet ezt a típust szervezte át Honvéd hadapród iskolává. 1944 végén megszűntek.<sup>11</sup>

*Középiszkolák:*

A reáliskolát az Entwurf után vezették be Magyarországon, 1849 őszén. Az 1924. évi XX. tv. alapján lebonyolított középiszkolai reform keretében új tantervet kapott a reáliskola, a miniszter ez év július 24-én kiadott 80.000 számú rendeletével. Cél: az általános műveltség,



főként az idegen nyelvek valamint matematika és természettudományi tárgyak tanításával. 1935 szeptemberében szűnt meg. A Gyakorlati irányú líceumokról az 1938. évi XIII. tv. rendelkezett. A korábbi fiú- és leány líceumok helyett más a feladat: nemzeti jellegű és gyakorlati irányú általános műveltség. 1941-ben a háborús viszonyok miatt az ilyen jellegű líceumok megszűntek.<sup>12</sup>

A leánygimnázium 1895-ben jött létre. Célja: a lányokat továbbtanulásra felkészíteni. Az 1926. évi XXIV. tv. alapján az 540-05/172. számú miniszteri rendelet átszervezte a leánygimnáziumot. A reform arra az alapelvre épült, hogy minél több leány-középiskolát kell létrehozni. Ez az elosztás 1935-ig volt.<sup>13</sup> A Leánylíceum a már említett 1926. évi törvény alapján jött létre. A közös nemzeti tantárgyakon kívül elsősorban modern nyelveket és irodalmat okított. 1935 szeptemberében életbeléptetett középiskolai reform megszüntette.<sup>14</sup>

A reálgimnáziumnak tovább alakította tantervét az 1924. évi II. törvény. A gimnázium feladata: hogy „a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemben általános műveltséghez juttassa, és a felső tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye.” A reálgimnázium fő profilja a latin modern nyelvek és irodalmak intenzív tanulmányozása. Az itt oktatott második élő idegen nyelv – a kötelező német mellett – az angol, a francia illetve az olasz volt. A Humángimnáziumot ugyan ez a törvény hívta életre, csak e gimnázium feladata, hogy a minden irányú humanisztikus, elsősorban a latin és a görög nyelvi és irodalmi tanulmányok révén valósítsa meg az általános műveltséget.<sup>15</sup>

Az egységes gimnáziumot az 1934. évi II. törvény hívta létre, 1935 szeptemberétől. Ezáltal egységessé vált a középszintű oktatás. Célja: a középiskolai műveltség legjellemzőbb vonásának, nemzeti jellegének az európai műveltség színvonalán álló, de a leghatározottabban nemzeti irányú műveltség elérése.<sup>16</sup>

## A húszas évek

A húszas évek elejének fokozatos konszolidációját nagymértékben elősegítette, hogy a Bethlen-kormány kultuszminiszteri tárcája gr. Klebelsberg Kúnó kezébe került. 1922–1931 közt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén ő állt. Felfedezte, hogy a „kultúra” jelentős politikai tényező. A klebelsbergi politika a „szellemi népgyógyítás” és a társadalom „konzervatív modernizációjának” tekintette a kultúrát. Politikájának sarkalatos pontja tehát a kiábrándult tömegek erkölcsi-szellemi befolyásolása. Ennek eszköze az új tartalommal megtöltött keresztény-nemzeti ideológia, a klebelsbergi neonacionalizmus. A neonacionalizmusból egyenesen következik a kultúrfölény programja. Ahogyan megfogalmazta: „...művelt és jómódú nemzet akarunk lenni, szóval fajsúlyosabb, mint a bennünket körülvevő népek”. Konceptiója szerint a kulturális fölény után kerülhet sor a területi revízióra. A neonacionalizmus csak akkor válhat igazán tömegeket megmozgató erővé, ha a nemzet egységes és nem szétforgácsolt. Ezért a népet meg kell tartani a nemzet szervezetén belül, a nemzeti politikának éppen ezért „népiesnek” kell lenni.<sup>17</sup>

Klebelsberg népiskolák tömeges felállításával és az iskolán kívüli népművelés megszervezésével kívánta a tömegek műveltségét emelni. Bár 1868 óta érvényben volt a tankötelezettség, 1920-ban a felnőtt lakosság 15%-a írástudatlan volt. Az 1926. évi népiskolai törvény átlendítette a holtpontra megrekedt fejlődést. 1927-ben nagyszabású program indult az iskolán kívüli népművelés fejlesztésére. A polgári iskolák tananyagában is „a gyakorlatias” jelleget kívánta érvényre juttatni. Az 1927. évi XII. tc. a polgári iskolát középfokú iskolának

minősítette. Klebelsberg kultúrpolitikája az „úri” középosztályt kívánta felkarolni, mivel látta, hogy iskolai végzettségük nem felel meg a kor követelményeinek. A korszerűsítést a tananyag gyakorlatosításával, az élő idegen nyelvek oktatásával kívánta megoldani. Az 1924. évi XI. tv. új iskolatípust szentesített: a reálgimnáziumot. A törvény a differenciálás híveit szolgálta. A humán gimnázium és a reáliskola közé beillesztette a reálgimnáziumot. A lányok középiskoláig az 1926. évi XXIV. törvénycikkely differenciálta. Így létezett a leánygimnázium, a leánylíceum és a leánykollégium.

### Az iskolán kívüli népművelés

Ha megnézzük a kor sajtóanyagát, érdekes cikkekre bukkanhatunk. Fekete József sok tanulmány irt kora e fontos problémájáról, különböző újságok hasábjain. Ezek a cikkek nem gyakorlati útmutatót adnak a néptanítónak, hanem eszmei alapot munkájának. 1920. március 18-án jelent meg a Néptanítók Lapjának „A trianoni békeszerződés ismertetése” címet viselő cikke. Az írás remekül tükrözi a hangulatot. Szerinte a békefeltételek közzététele óta „a pesszimizmus és optimizmus, a sívár kétségbeesés s az oktan remény zátonyai közt tünékeny érzelmek háborgó árján hánykódvá, tetterre, cselekvésre képtelenné fáradt a magyar lélek”. Az írás végig ebben a hangnemben szól az olvasóhoz. A „Békeszerződés”-nek nevelő eszköznek kell lennie, mert ezzel Európa „rabbilincsekbe iparkodik kötni és halálra váltva akarja ostromozni a más fajú, elárvult turáni magyart.”

Célul tűzi ki, hogy minden magyar tudatába bele legyen égetve, hogy e „kannibál”-szerződés igazságtalan, mert „fajunkat” létében támadja, „virágzásra hivatott életerőinket elhervasztja, tengődésre kényszeríti.” Fekete „*Nem, nem, soha!*” jelszava mögött – mely választ a szerződésre adja – a nemzeti öntudatot akarja a népben kialakítani. Ebből a nemzeti öntudatból kell hogy kisarjadjon a korszerű nemzeti politika.<sup>18</sup> A békeszerződést politikai eszköznek látja, mivel ha a nemzet minden rétegével megismertetik, ez a politikai érdeklődés és a politikai nevelés kiindulópontja lehet. A politika azáltal rakja le a politikai öntudat alapjait, hogy fejtegetéseivel összekapcsolja a magyar mutat jelent és jövőt.<sup>19</sup>

A területi egységet érintő szerződés pont alkalmat ad és meg is ismerteti annak igazságtalanságát. A megismertetés – Fekete szerint – rávilágít az „ezeréves történeti jogra”, a nemzetiségek beszívargására, a Habsburgok magyarellenes telepítéseiről. Fekete József a határokról s a területconkításról szóló pont ismertetésénél azt mondja, hogy „szükséges nyomatékosan hangoztatnunk, itt azt is, hogy fajunk létének biztosítására stratégiaileg is sürget bennünket a Kárpátok hatalmas védelmi vonalainak visszaszerzésére”. Szükségesnek tartja a népet a felosztás eszmei alapjáról tájékoztatni, mert ez a külpolitikai tájékoztatásra ad módot, illetve elveti „népünk körében az irredentizmus magját”. Az író célul tűzi, hogy a békeszerződés a nemzetnevelés hathatós eszközévé tegyék „amely nemzeti tudatban, fajszeretben és nemzeti törekvéseinkben egygyé forraszt bennünket, pártos turáni vérünk miatt mutat s jövőndőt ezerszeresen megbűnhődött balsorsa-vert magyarokat.”<sup>20</sup> 1920. június 4-én jelent meg a Pestvármegyei Népművelés lapban a „Népművelés–Nemzetnevelés” című írása. Ebben azt fejtegeti, hogy miként válhat a népművelés nemzetneveléssé. Szerinte a népművelés szóban a hangsúly, a sajátos célkitűzés a „népen” van. Ez egyenlő a népnek való műveltségnek a nép között való terjesztésével. A népművelői munka alapjának a népi lélek és népelet megismerését tartja. A magyar népművelés korszerű nagy nemzeti feladata, hogy az évszázadokon át szellemileg nem gondozott magyar népet a műveltség által felemelje a nemzet többi rétegéhez gondolkodásban, érzésben.<sup>21</sup> Ahhoz, hogy ez sikerüljön, fontos a nép lelkének megismerése, ehhez



azonban „erős fajszeretet, meleg szociális lelkület és lokálpatriotizmus kell.” Szerinte a fajszeretet arra késztet, hogy a parasztban, munkásban a műveltségbeli különbség ellenére testvért lásson. Testvért, aki „ugyanazokat a faji értékeket hordozza magában, amelyeket én és minden fajtámbeli.” Mindezek által ha ez a „testvéri egymásratalálás” megtörténik, a nép bekapcsolódik a nemzetbe, s a népművelés – nemzetneveléssé válik.<sup>22</sup>

### A népoktatás

1467/1925. számmal jött ki az új tanterv az elemi népiskolák számára. A tanterv végigveszi az eddigi törvények milyen tárgyakat írtak elő. Az 1868. évi XXXVIII. tc. 55 §-a 13 tantárgyat állapít meg,

– az 1877/21.678. sz. rendelet hozzáveszi a méréstant és a rajzot, és a 13 tantárgyat 7 tárgykörre vonta össze;

– az 1905/2202. sz. elnöki rendelet a kézimunkát vette fel, a beszéd és értelemgyakorlatok, és a gazdasági és háztartási ismeretek önállósításával a tantárgyakat 10 csoportba osztotta;

– az 1917/168.411 számú rendelet egészségügyi;

– az 1918/6607. sz. rendelet gazdasági ismereteket;

– az 1919/182.311. számú rendelet nemzetnevelési szempontok határozottabb érvényesítését rendelte el. Az 1921. évi XXX. tc. az iskoláztatásról szól.

Tehát ezen a fejlődésen ment keresztül a népoktatás, amíg az 1925. évi tanterv ugyanazon év szeptemberétől az elemi népiskola mind a hat osztályában életbe lépett. A tanterv végrehajtásának alapelveit az 1905. évi tanterv általános része már tartalmazta.

A politika hatásai az oktatásban leginkább a történelem és a földrajz tantárgyaknál érhetőek utol. Eszerint a földrajztudomány anyagánál fogva kívánkozik a történeti tárgyak közé és ezáltal a nemzetnevelés eszménye körébe tartozik. Az osztott népiskola tananyaga lett a maximum, az osztatlan népiskoláé a minimum. A tanítás a legfőbb céljának a természet megismerését és az esztétikai nevelést tartja. A történelem tantárgy keretében még egy a polgári jogok és kötelezettségek című tantárgy foglalt helyet. Ennek megoszlása az V–VI. osztályban: történelem; heti két óra, polgári jogok és kötelezettségek; heti egy óra.<sup>23</sup>

### A felekezeti elemi népiskolák

Külön említést kell tennünk a felekezeti iskolákról. Az egyház jelentős szerepet kapott a Horthy-rendszerben, mint a rendszer egyik legjelentősebb támasza. A katolikus egyháznak külön kiemelt szerep jutott. Joggal beszélhetünk „katolikus reneszánszról”.

A tanterv és utasítás a katolikus elemi népiskolák számára 1926-ban jött ki. Kidolgozásában katolikus papok vettek részt, természetesen alávetve magukat az állami tanterv szellemének. A tanterv rámutat arra, hogy minden kornak megvannak az uralkodó eszméi, de szükségesnek tartja, hogy arra rávilágítsanak.<sup>24</sup>

A keresztényszocializmus vezérelveit XIII. Leó pápa állapította meg. Ezen eszme alá rendeli magát a magyar katolikus egyház is, ezt tekinti irányadónak. A tanterv általános részében megfogalmazzák azon véleményüket, hogy a nemzeti eszme megerősödése a balkáni népeket azzal a vággyal tölti el, hogy a magyarországi románokat és szerbeket, az általuk lakott területekkel együtt önmagukhoz csatolják. Ezt a törekvésüket az ott élők is szívesen hallják. Pedig a magyarok kegyelemből fogadták be őket (!). A tanterv alkotói szerint az egyes nemzetiségek hazaáruló magatartása, és ellenségeik túlereje, különösen Amerika beavatkozása miatt vesz-

tettük el a világháborút.<sup>25</sup>

Fontosnak tartják a hála és kegyelet érzésének felkeltését. A tanítónak el kell mondania a történelmi nagyságok küzdelmeit a hazáért. Mindennek a gyermekben azt a kérdést felkelteni, hogy hogyan lehet mindezt meghálálni hogyan mindezt visszaadni – a mában.<sup>26</sup> A történettanítás fő célja etikai. Lehetőleg mellőzendő legyen a hanyatlás korszakai, inkább hosszabb időt szenteljenek az erkölcsi emelkedés, a dicső korok megrajzolásának, és csak a legszükségesebb évszámokra szorítkozzanak.<sup>27</sup>

A népiskolai tantervről tartott előadást Frank Antal dr. „Az új tanterv szelleme” címmel. Az előadás írója szerint az új tanterv szelleme pedagógiai felszabadulást jelent, nincs a gyerek túlterhelve, mert annak szelleme szerint nem az anyag a legfontosabb, hanem a cél. Az új tanterv a kultúregység gondolatát igyekszik szolgálni. Mintegy újból felfedezi a kereszténység lényegét: a szeretet. Mélyebben fogja fel a nemzet szeretetét, meggyőzőbben hirdeti Isten szeretetét.<sup>28</sup>

Nagy vívmánya az új tantervnek a népiskola céljának meghatározása, hogy a nevelői munka központja a gyermek.<sup>29</sup> E gyermeknevelés gondolat az alapja az egészséges népnevelésnek. A mi iskolánk neve: népiskola. Ez összetett szó, amelynek alkotó elemeit: nép is iskola.<sup>30</sup> A régi tanterv magyar szellemű volt, az új tanterv azonban még magyarosabb, szelleme tősgyökeres magyar. Magyar színt ad az új tantervnek az a kívánsága, amely mindig a valóságból akar kiindulni, olyan világnézet mintája, melynek átfogó eszményei Isten és nemzet.<sup>31</sup> Dr. Frank Antal előadása mindazt a különbséget megfogalmazta, amit az új népiskolai tanterv jelentett a korban.

### A humán évek középiskolái

Az 1924. évi középiskolai törvény hosszú vita végére tett pontot. Klebelsberg szerint a „középiskola célja nem az ismeretanyag felhalmozása ... hanem az elme kiélesítése.” A differenciálás tehát segíti a tehetséget és a pályaválasztásra való felkészülést. Az 1927. évi XII. tc. a polgári iskolát középfokú iskolává minősítette, ez a kispolgárság iskolája maradt továbbra is. A polgári fiúiskolák számára 1927. július 4-én 1434. számú tanterv és utasítás jött ki. A polgári fiúiskolát az alkotói a magyar nemzet azon széles rétegének szánták, amelynek a közoktatással szemben emelt igényeit az elemi iskola nem elégíti ki. Ezért az általános műveltséget adó iskolák közé tartozik, egy sajátos iskolafaj, mely a középiskola alsó négy osztályaival állítható párhuzamba. Mindenütt keresni kell a kapcsolatot a gyakorlati élettel. Megfogalmazott célja: „a továbbtanulás, önképzés vágyának felkeltése”. A tanterv és utasítások hangoztatta gyakorlatiasságnak a nemzetnevelés nagy feladatához kell simulnia, vezető eszméül itt is a nemzeti gondolatot kell kitűzni.<sup>32</sup>

A történelem tanításában a cél az általános műveltségre és a gyakorlati életre való előkészítés. Mindezt nem lehet elképzelni a nemzet múltjának ismerete, „az eddigi fejlődésbe való tudatos és együttes erő beilleszkedése nélkül. „A mindenkori világhelyzet sorsunk alakulásának oly szoros feltétele, hogy a nemzeti történet tanulmányozása bizonyos fokú világtörténelmi tájékozottság, egyetemes látókörből való szemlélet nélkül okulást nem nyújthat” szögezi le a tanterv. Mindezek eszközök arra, hogy a tanulóban felébresszék és megerősítsék a történelmi érzéseket.<sup>33</sup>

„Megrendítő történelmi változásoknak lettünk részesei, s ezek hatása alatt történelmi szemléletünk is változott. Az egész nemzetet sújtó csapás komoly öneszméletre vezetett.” E pár sor nagyon találóan összefoglalja a történelmi tények hatását a nemzetre. Szigorú önbírálatra



szólít fel a tanterv a jelennel és múlttal szemben. De felhívja a fegyelmet arra, is hogy nem szabad eltérni a történeti tárgyilagosságtól, „mely mindent saját hibánkból magyaráz, nemzeti eseményeket, melyek számos válságban mentették meg a nemzetet, mellőzi s egyoldalúan a belső viszonyokra tekint”.<sup>34</sup>

Ezután a tanterv hosszú magyarázatba kezd a magyar nép küzdelmeivel kapcsolatban. Kelet-Európában a korábban századok más nemzeteinek művelődés és állami fejlődésnek kezdetleges fokával magyarázza azt, hogy a Magyar Királyság kiterjesztette uralmát e területen. Mindez hozta magával, a „keleti kérdés ősi problémáját” melyek – a tanterv szerint – hazánk érdekeit a török óta veszélyeztetik. Most a török helyett az orosz látja örökös ellenségnek.<sup>35</sup> Látja, hogy a kor történetírása nagy súlyt helyez a gazdasági és társadalmi erők hatására, de másrészt a világháború számunkra azt igazolta, hogy a történet nagy fordulatait a nagyhatalmi törekvések szabják meg.<sup>36</sup>

Az 1926. évi XXIV. tc. intézkedett a lányok középiskoláiról. Az utasítások a lánygimnázium, a leánylíceum és a leánykollégiumi tanterv az 540-05/172-1930. számú rendelettel állapítódott meg. Az iskolák közös feladata, hogy a leányokat vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemen általános műveltséghez juttassa. Munkájuk a népiskoláéhoz kapcsolódik és arra épül. A leánykollégiumba 10 éves tanulók jutnak. Minden tanulónak minden osztályban 8–10 tantárggyal kellett foglalkoznia.<sup>37</sup> A történelem tantárgy végső feladatát lélektani és etikai oldalról határozták meg. Célja, hogy tiszteletet és érdeklődést keltsen azon erkölcsi eszmék és társas szellemi értékek iránt, melynek megvalósításában és fenntartásában a népek és társadalmi csoportok küzdelme nyilvánul meg. Az első két osztálynak a történeti okulás közben csak előkészítő szerep jut. A magyar olvasmányoknak a klasszikus ókorból, a magyar ősidők, a honfoglalás stb., görög–perzsa háborúk történetéből vett mondai és történeti tárgyú szemelvényei szolgálják az előkészítést a leánykollégium harmadik osztályában. A későbbiekben rendszeres óraterv szerint tanulják a történelmet. A magyar nép történetének tudományos szellemű tárgyalása útján mélyebb értelemben vett történeti gondolkodásnak, erős és tudatos nemzeti érzés birtokában kellett jutniuk tanulmányaik végére.<sup>38</sup>

### A harmadik egyetemes tanügyi kongresszus

1929. július 2–5-e között tartották Budapesten e kongresszust. Az egységes irányítást az előkészítő bizottság és ennek élén Kornis Gyula végezte.<sup>39</sup> A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus összehívásának gondolata a Magyarországi Tanítók Országos Szövetségének 1925. év október 15-én Budapesten tartott országos tanítói nagygyűlésén vetődött fel, hogy megvizsgálják mindazokat a változásokat, melyek a Milleneum óta bekövetkeztek.<sup>40</sup> Bár nem tartozik szorosan vett témámhoz a kongresszus, mégis szólok róla, mert az ezt követő időszakban feltörő reformgondolatok itt már megfogalmazódtak. A témámhoz tartozó négy szakosztály határozatait és felszólalásait tekintettem át.

#### I. A népiskolai szakosztály

Wamitsek Rezső: A népiskola törvény reformja, különös tekintettel a tankötelezettség kiterjesztése és a nyolcosztályos iskola megszervezése című előadása kapcsán a következő határozatok születtek:

A népiskolai törvények reformja ügyében, különös tekintettel a tankötelezettségre és a nyolcosztályú népiskola megszervezésére.

1. Az alkotandó egységes népoktatási törvény keretében történjék gondoskodás minden

csecsemő, gyermek és fiatalkorú neveléséről, oktatásáról és nyilvántartásáról, 18 éves korig bezárólag...

3. Az egységes népoktatás gerince a 8 osztályú népiskola legyen, melynek felállítása az általános nemzeti műveltség emelése szempontjából elkerülhetetlenül szükséges...

6. Az állam irányítja a népoktatás egész szervezetét. Meghatározza az oktatás irányát, megadja a tantervet. Minthogy a népnevelés egész vonalán a valláserkölcös szellemnek kell érvényesülnie, magától értetődik, hogy e szellem érvényesülésének módozatait a VKM az egyházakkal egyetértőleg állapítja meg.

7. Az iskolák felügyeletét az állam gyakorolja tantestületi felügyelők útján. Ezek mellé több tanulmányi felügyelő osztandó be, akik az iskolák látogatását végzik. Az iskola vezetői az igazgatók...

9. Községek és felekezetek iskoláinkat külön felügyelők útján is ellenőrizhetik. Ezek azonban az állam felügyeletébe bekapcsolódni, azzal összhangban működni kötelesek. Magától értetődik, hogy a szakszerűség eleve itt is szem előtt tartandó.<sup>41</sup>

## II. A polgári iskolai szakosztály

Havas István *A polgári fiúiskolák korszerűsége* és Relkovic Mita *A polgári leányiskolák korszerűsége* előadásai kapcsán foglalták össze határozataikat.

1. A polgári iskola, – mint ama gazdasági néprétegek gyakorlati szellemű középfokú iskolája, melyeknek kevés a népiskolai műveltség, de viszont nem óhajtják igénybe venni az egyetemekre előkészítő tudományos középiskolát sem, – a nemes hagyományoknak és a kor haladottabb műveltségi kívánalmainak kielégítésére: kettős tagozatú legyen, oly formában, hogy az alsó négyéves tagozat tantervében önálló egészet adjon, a felső négyéves tagozat pedig amarra szervesen, egységesen ráépíttessék úgy, hogy az e körbe eső legmagasabb műveltségi követelményeket is kielégítse.

2. A tantervében kettős tagozatú polgári iskola egységes szellemű és mellőzi mindazokat a tanulmányokat, amelyeket csupán a tudományos továbbképzésnek tartalmi vagy alaki előkészítése kedvéért vesznek föl a középiskolák, ellenben a közéleti műveltség alkotó részeit tevő tudományokat tartalmilag olyan nagy, egyes részletekben még részletekben még bővebb terjedelemben és elmélyedésben is kell felölelniük, mint a középiskoláknak.

3. A polgári iskolai képzettség nem jogosíthat a tudományos főiskolákba való felvételre, ellenben mindazok a jogosítványok, amelyek nincsenek tudományos főiskolák vagy szakiskolák elvégzéséhez kötve, megilletik végzett tanulóit is.

4. A szervezetében egységes nyolcosztályú polgári iskola csak ott állítható fel, ahol a jelentkező tanulók mennyisége kívánatosá teszi. Ahol ez a kívánalom nem áll fenn, ott továbbra is a mai négyosztályú polgári iskolák teljesítsék hivatásukat.

5. A polgári iskola középfokú intézmény, önálló felügyelettel. Tanárainak képzése az egyetemmel kapcsolatos négyévfolyamú főiskolán történik, s ehhez mérten szerveztessék meg anyagi ellátásuk is. A főiskola hallgatói tradicionálisan vétessenek továbbra is az elemi iskolák tanítói sorából.

### *A polgári leányiskola korszerűsítése*

1. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus a polgári leányiskoláknak – a nőnevelés természetéből fakadóan speciális célkitűzésekkel ugyan, – de szervezetileg mindenben a polgári fiúiskolákéval azonos kifejlését tűzi ki végső törekvésül.

2. Fejlesztessék a négy osztályos polgári leányiskola hat osztályos egységes polgári leányis-



kolává.

3. a hat osztályos egységes polgári leányiskola cél, mely valláserkölcsei alapon, erős nemzeti szellemben magas műveltséget, hivatásos, gyakorlati házias nevelést adni, családjuknak élő, dolgozni tudó és dolgozni szerető nőket nevelne.

4. Mind az erkölcsi, mint az egészségi nevelés szempontjából állíttassanak az iskolával kapcsolatban egész és félnapos internátusok könyvtárral, kerttel, fürdővel, sportteleppel és a gyakorlati főzés tanítására alkalmas konyhával.<sup>42</sup>

### III. Középiskolai szakosztály

Általános vita volt a középiskoláink és kultúránk egysége címmel. Bernalák Kálmán, dr. *Leány-középiskoláink fejlődésének iránya* és Hovay Róbert dr. *Az első nyelvek sikeres tanítása* kapcsán szóltak fel. Határozatok:

1. Kimondja a szakosztály, hogy a háromfelé tagolt magyar középiskola nevelői célkitűzését és vezérgondolatát az egységes nemzeti öntudat és világszemlélet kialakításában látja. Középiskoláinknak a klasszikus irodalmi műveltség, a modern nyelvismeret és a természettudományi gyakorlatiasság irányában elágazó típusait a nemzeti tárgyak azonos terjedelmű és intenzitású oktatása foglalja egységbe. Ez biztosítja a nemzetvezető magyar értelmiség lelki egyenmőségét és érületbeli összhangját. Éppen ezért a középiskola oktató és nevelő munkájában a hangsúlyt a magyar szellemű feldolgozására kívánja helyezni.

2. A mi nevelői eszményünk nem elégszik meg a hazafias érzésnek azzal az általános, enyhe zománcával, amely nemzeti tárgyaink eddigi interpretációját jellemezte. Mi a köznevelésünkben eddig megnyilvánuló azon irányzatot, mely a külföldbálványozó, terméketlen szerénykedésével nemzeti értékeink s hivatásunk lekicsinylésére tett bennünket hajlamossá, a termékeny nemzeti önérték és tettekész faji önbizalom nevelői gondolatával kívánjuk felváltani,

4. Bár a nemzeti történettanításnál a világtörténeti háttér ismeretére súlyt vetünk, a történettanítás legfőbb rendeltetésének mégis a nemzeti múlt ismeretéből fakadó történelmi öntudat beidegzését tartjuk. Olyan kérdéseket, amelyek eldöntetlenek és *hypothesisekkel* világíthatók meg, mint a *turanizmus*, a *hun* és *szumir* kérdések, akként kell aláfesteni, hogy azok a nemzeti önérték és becsvágy fokozására legyenek alkalmasak. Az államélet történeti eseményeinek s intézményeinek ismertetése mellett foglalkozni kell monográfiák olvastatása útján a legkiválóbb történelmi alakok egyéni sorsának és jellemének tanulmányozásával is, „mert nagy történelmi egyéniségek példájának jellemképző és akaratmozdító hatása kétségtelen”. Mint-hogy pedig ez a feladat a tanterv mai keretei között meg nem valósítható, javasoljuk a tanterv oly mértékű módosítását, hogy a magyar történelmi anyag, világtörténelmi vonatkozásokkal kibővítve, a középiskolák VII. és VIII. osztályainak tantervébe illesztessék be.

6. Minthogy a kultúra nemzetfenntartó erőforrásaihoz menekülő magyar törvényhozás belátható időn belül polgári iskolák és szakiskolák különféle neveinek egész sorával fogja behálózni az országot, eljött az ideje annak, hogy a középiskola a maga tanuló anyagának kiválogatásánál az eddiginél erősebb szelekciót gyakoroljon, s e révén remélhető eredményesebb munkája jogán megközelíthesse azt az eszményi végcél, hogy a középiskola a nemzet szellemi vezetésére valóban hivatott, jeles erőknél legyen magas iskolája.

#### *A leány-középiskolák fejlődésének irányáról*

1. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus nőnevelésünk érdekében kívánatosnak tartja, hogy mind az állam, mind más iskolafenntartók leánykollégiumokat is állítsanak fel, illetőleg

a helyi viszonyoknak megfelelően a meglévő leány-középiskolák mellett a bifurkáció elve alapján leánykollégiumokat is szervezzenek és ennek megejtetése végett az 1926. évi XXIV. törvénycikk 10 §-ának rendelkezése megfelelően módosíttassék.

2. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus kívánatosnak tartja, hogy a minisztérium sürgősen adja ki az 1926. évi XXIV. tc. 31. §-ában említett rendeletet, mely megállapítja, hogy a leánykollégium érettségi vizsgálat, mely köztisztviselői pályákra jogosít.

Az élő idegen nyelvek tanításának sikeresebbé tételéről

1. A tanulók létszáma osztályonként minél előbb szállíttassák le a kilátásba helyezett 40-re. A modern nyelvi órákon kettő osztással legfeljebb 20 tanuló legyen. A legfelső osztályokban legalább heti három német óra legyen.

2. Egy intézetben és egy-egy nyelvben egységes legyen a módszeres tanítási eljárás és nomenklatúra. A felmenő osztályokban csak igen megokolt esetekben lehessen tanárváltozás.

5. Működésben levő tanároknak időnként adassék mód ismereteiknek külföldön való felfrissítésére.<sup>43</sup>

#### IV. Névelési szakosztály

Végezetül e szakosztályról W. Lajos Mária dr. *A leányok vallás erkölcsi nevelése* és Bartha Ilona *A nemzeti érzés és az erkölcsi nevelés* című előadása nagy tetszést aratott. Az elfogadott határozatok:

1. 2. Szülői értekezletekkel s a tanulóknak otthonukban való felkeresésével meg kell kísérni a családot feladatára ráeszméltetni...

2. A vallásoktatásra vonatkozik.

2. 1. A vallásoktatás nyújtson pozitív hívő világnézetet, legyen az oktatásnak és nevelésnek középpontja.

2. 2. Az iskola minden tantárgyával, ténykedésével, szellemével támogassa a vallásos nevelést.

2. 3. A vallásoktatás anyaga rendeztessék a női lélek fejlődésmenetének megfelelően. Módszeres elemzés helyett szívre és lélekre ható legyen...

2. 7. A vallásoktatás mellett külön erkölcsi oktatás nyújtandó a gyakorlati élet nagy kérdéseiről. Előadója pedagógusnő legyen...

2. 12. Neveljünk a keresztény felekezetek összetartására.

5. Az állam:

5. 1. Támogassa az egyházat ténykedéseiben.

5. 2. Tiltssa a felekezetnélküliséget.

5. 3. Kívánja meg a vasárnapi munkaszünet megtartását.

5. 4. Vessen gátat a prostitúció terjedésének.

5. 5. Neheztse a válást.

5. 6. Rendeletekkel törje le az ízlés elfajulása nyomában elterjedt erkölcstelenséget.

Mondja ki a magyar iskola, hogy a nemzeti lélek erősítését a nemzeti erkölcs mélyítését legfőbb célnak tűzi ki. E végből:

1. Küzd a nemzetbomlasztó hibák ellen.

2. Magyarország ismeretét minden lehető eszközzel ébren tartja a tanuló lelkében.

3. Dolgozik azon, hogy megcsonkított hazánkat minden növendék jól megismerje. Eger várát, Kiskőröst és a cenki sírt nemzeti zarándokhelyeknek tekinti és oda a tanulókat elvezeti.



4. Különös gondot fordít annak a helynek megismertetésére, tanulmányozására, ahol az iskola van, a növendék lakik, a történelmi érzék fejlesztésének szempontjából is.

5. Életteljessé teszi a kapcsolatot a családi otthonokkal...

a, Öröködik a nemzeti műveltség felett, megszünteti azt a lehetetlen állapotot, hogy a leányok a felsőbb osztályokból minden igaz ok nélkül kimaradnak és nemzeti műveltségük csonka marad.

b, Az otthonokkal összefogva honleányokat nevel, akiket nemes egyszerűség és hivatásuk mély átérzése jellemez.<sup>44</sup>

### A harmincas–negyvenes évek

A klebelsbergi kulturális reform nem hozta meg a várt sikert. A külpolitika sem volt kedvező, a békés fejlődés helyett a nemzetközi konfliktusok kiéleződése volt a jellemző. A harmincas évek gazdasági válsága is hozzájárult mindehhez. A válságban a fasizmus másféle modernizációt hirdetett. A korszak kultuszminisztere és vezető ideológusa Hóman Bálint volt, aki 1932–1942 között állt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén. Művelődéspolitikájának központi gondolata „a nemzeti egység, a nemzeti erők fokozása és koncentrációja”.<sup>45</sup> A húszas évek „koalíciós” ideológiájával szemben az összeolvadást hirdette, eszerint a nemzet önálló létező individuum. A korszakban tehát a nemzetténevelés vezérgondolata előnyt élvezett még a valláserkölcsli neveléssel szemben is, ennek rendelődött alá az oktatás.

A korban a népoktatást illetően a nyolcosztályos népiskola alakult ki. A nyolcosztályos iskola felállítását az 1940. évi XX. tv. mondta ki. A kialakításba azonban beleszólt a háború. Éppen ezért vele párhuzamosan éltek a hatosztályos elemi népiskolák. 1932-ben 2.495. sz. rendelet szólt az osztott osztatlan és részben osztott népiskolák számára a tantervről. Mint előzőleg, itt is a történelem tantárgy tanításában érhető tetten a kor szelleme. E szerint a történelem tantárgy célja a magyar nemzet történetének ismertetése és az ezzel kapcsolatos legfontosabb világtörténelmi események érintőleges tájékoztatása. Elemi ismertetés a történelmi fejlődött magyar alkotmányról. Cél a múlt iránti kegyeletre, nemzeti önértékre, hazaszeretetre való nevelés.<sup>46</sup> Az erkölcsi nevelés biztos alapjának gondolja a vallást. Minden tantárgynak ezt kell szolgálnia, az iskolának a gyerek szemében a templomhoz kell hasonlítani. Az órarendi felosztásról így rendelkezett:

#### *Történelem:*

a, a magyar nemzet története;

b, polgári jogok és kötelességek.

A VII. és VIII. osztálynak a népiskolában külön tantervet alkottak a 3304/1937. sz. rendelettel. Az előzőektől ez annyiban más, hogy a napi sajtónak azon cikkeit, melynek nevelő szempontból jól megválogatott, hasznos ismereteket nyújtanak, s a nemzeti érzést erősítik, fel kell használni a tanítás során, mivel ez állandó kapcsolatot jelent az étellel.<sup>47</sup>

A VII. osztályos történelem tanításban az illető kor gazdasági életének és társadalmi be rendezkedésének azon mozzanatait kellett ismertetni, mely kapcsolatban állt a tanuló „életi hitásával”. Így rá lehet mutatni, hogy a község és a környék népének foglalkozása miként alakult, mi volt a jelentősége a nemzet életében, mi volt emelkedésének és hanyatlásának az oka. A VIII. osztályos történelem fejlődéstörténelmi csoportokban tárgyalja a tananyagot.<sup>48</sup>

A református népiskolai nevelés is kapott új tantervet, bár e tanterv már a korszak végén készült, mégis ide kívánczok. Fogalmilag különbséget tesz az „alapelvekben” a nemzetneve-

lés, a nemzetnévelés, a hazafias nevelés közt. A nemzeti tudatosság azt jelenti, hogy az egyén felismerte helyét a nemzeti közösségben, és, hogy egy-egy nemzet nem állhat magában. A nevelés célja a nemzetre és az egyénre vonatkozóan teljesen egybeesik. Az így felfogott nemzeti tudatosságért végzett és a nemzeti tudatosságot fejlesztő nevelés: nemzetnevelés. Ez „ma” sorskérdéssé lett. A református népiskola élethivatása és a szellemi közösségben elfoglalt helye szerint a nemzetnevelés életerős központja. Az iskola feladata e téren az, hogy az ifjúság megértse, szeresse és fejlessz nemzetünk szellemi és anyagi értékeit. Magáévá tegye az egyetemes Magyarország ősi történelmi örökségeit és eseményeit, a magyar nemzeti állam gondolatát. Ebben két alkotójegyet különböztetnek meg: egyik a magyar állam függetlensége és a magyar művelődés elsőbbsége a Kárpát-medencében. A nemzeti gondolat másik alkotó eleme a keresztény élet megvalósítása.<sup>49</sup>

A történelem felfogásunk szerint arra tanít, hogy az egyes korok társadalmát mindig valamely nagy eszme vagy a nemzet tagjait magával ragadó cél kovácsolta össze. „Szomorú bukások után a feltámadás reménye, elnyomatások idején a szabadság vágya, megaláztatások alkalmával a sértett nemzeti önérték fogott meg mindenkit, gyógyította meg a társadalmi bajokat és öntött erőt a nemzet tagjaiba. Elnyomatás és megaláztatás ma is van”. A múlt tanulásait ma is érvényesíteni akarják.<sup>50</sup> A népiskolai tanító előtt is ott áll a feladat, a nemzeti nevelés. Ennek sikerében a magyar élet három tényezőjét kell szem előtt tartania: a nemzet, a föld, és a kettőnek egymásra hatásából keletkező történelmi értékek.<sup>51</sup>

A tanulókkal éreztetnie kell a tanítónak a nagyságát. Európáért hozott véráldozatát, szenvedését a hatalmas anyagi és erkölcsi erőket, amelyek évszázadokon át a magyar földet éltették. A történelmi Magyarország földrajzi helyzete, történelmi emlékei, nagyobb tartalommal, erősebb nemzeti önértékkel öntötték el a tanulókat. Ezzel szemben a szétdarabolt ország sokaságával kevésbé alkalmas nemzeti önérték felkeltésére. Ennek ellensúlyozására „ki kell domborítani, hogy nemzetünknek Istenbe vetett nagy hite, a maga erejébe vetett józan bizalma, munkás kitartása, elszánt akarata, továbbá a világtörténelmi eseményeknek reánk nézve kedvező alakulása az elszakított már visszahozta”.<sup>52</sup>

### A hómani középiskola

Jól tettenérhető Hóman oktatáspolitikájában a központi törekvés az 1935. évi középiskolai reformban. A középiskolákról szóló 1934. XI. tc. végrehajtási utasítását a közoktatásügyi miniszter 1936. év március hó 31-én kelt 32.400/936.V.I.sz. rendeletével adta ki. Az első paragrafus meghatározza, hogy „a középiskola feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, a magyar nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános műveltséghez juttassa s az egyéni és más főiskolai tanulmányokra képessé tegye.” Kétféle jogi alapon lehet középiskolát fenntartani:

a, történelmi jog szerint: az államnak, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kezelése alatt álló magyar katolikus tanulmányi alapnak, az egyházaknak, a férfi és női szerzetes rendeknek,

b, szerzett jog alapján: az izraelita vallás felekezeteinek, a törvényhatóságoknak, községeknek, jogi és természetes személyeknek.<sup>53</sup>

A fiúk és lányok számára külön igazgatás alatt álló és külön elhelyezett középiskolák vannak. Ezek működése nem engedhető meg másfajta iskolával közös vezetés alatt, közös tanári testülettel.<sup>54</sup> A magyar középiskola neve: gimnázium.<sup>55</sup> A középiskolának nyolc osztálya van.<sup>56</sup> Rendszeresített tanári állás nem tölthető be óraadó tanárokkal. Igazgató csak az lehet, aki a tanári pályán legalább tíz éve működött.<sup>57</sup> Ez évben már ki is jött a 300/1935. rendeletben a



gimnázium és leánykollégium I. osztályos tanterve. Mindezt azért tették közzé, hogy az új tantervre való áttérést ne késleltessék. Az 1935/36-os tanév minden középiskolájának első osztálya az 1934. évi törvénynek megfelelően gimnázium.<sup>58</sup>

### Az osztályfőnöki óra

Ebben a rendeletben rendelték el az 1935/36-os tanévtől az osztályfőnöki órát. Célja: „a tanítási órákon folyó iskolai nevelés rendszeres kiegészítése és betetőzése, a tanulók erkölcsi érzékének és erkölcsi tudatának fejlesztése, jellemképzés és állampolgári nevelés által. Órákra lebontva, pontos feladatokkal látta el a tanterv az osztályfőnököt.<sup>59</sup> Mindaddig kihasználta az adott naptári időszak adta „nemzetnevelő” lehetőségeket. Az 5. osztályfőnöki óra például október 6-a körülre esett. A nap jelentőségével kapcsolatban az osztályfőnöknek beszélnie kellett – sok vonzó példával tarkítva – a hazaszeretetről, rámutatva, hogy hogyan szolgálhatják már a gyerekek is a hazát. Leányiskolákban a vonzó példákat a magyar történelem nagy alakjairól vették. Például: október 6-a vonatkozásában Teleki Blanka 48-as szerepe, Damjanich Jánosné ismert nagy gyásza.<sup>60</sup>

A 26. osztályfőnöki óra március 15-e környékén zajlott. Ismét a hazaszeretetről szóltak. A tanár ily címszavakat kapott: „Trianon. Mit veszítettünk?. Miért? Hogyan kerülhet vissza? Az erre való törekvés mindenkinek szent kötelessége. A magyarságnak lelkében kell összeforrnia.”<sup>61</sup> A következő évben kijött a II. osztály tanterve a gimnázium és leánygimnázium számára 1301/1936. számmal. Itt is az osztályfőnöki órára irányítottam figyelmemet. Mivel már a diákok nagyobbak, ezért alapul véve az első osztályos osztályfőnöki órán hallottakat, bátrabban hathatott a nevelő a kisdíákok lelkére a nagy nemzeti és vallási ünnepek kapcsán. Megint az 5. óra zajlik október 6-a körül. A diákok istentiszteleten vesznek részt, a nevelő ebből kiindulva beszél a múlt megbecsüléséről, és a magyar hagyományok tiszteletéről, a magyar erények követéséről. A tanulókat rá kellett vennie, hogy szívesen olvassanak a történelmi nagyokról. Már az itt felsorolt példák is jellemzőek: Szent István, IV. Béla, Mátyás, Zrínyiek. Ki kellett domborítani erényeiket, önzetlen munkálkodásukat. Szívesen hallgatják a tanulók a magyar katona világra szóló hírnevéről szóló hősi tettek elbeszéléseit.<sup>62</sup> A 9. órán a Halottak napjával kapcsolatban emlékeznek meg a maguk és a haza nagy halottairól. Feladat: a nemzet nagyjai és hősi halottak sírjainak gondozása.<sup>63</sup>

A 12 óra a karácsonyi előkészület jegyében zajlik, Szent János alakján keresztül. Az Ó példájával kapcsolatban keresnek a gyerekek olyan magyarokat a történelemből, akik inkább életüket áldozták fel, de elveikből nem engedtek.<sup>64</sup>

A 18. órán a diák három fő erényével foglalkoznak: 1. Isten imádása és szeretete, 2. hazájának szeretete, 3. embertársainak szeretete.<sup>65</sup>

A 21. óra március 15-el foglalkozik. Ennek kapcsán beszélnek a jellemes ifjúról (lányról) és második erényéről, a hazaszeretetről. Hogy miből áll ez? Szereti a magyar földet. A tanár mutasson rá, hogy világviszonylatban is milyen kiválóak a magyar föld terményei, „hazánk valóban bokréta Isten kalapján.” A külföldi dolgok kedvéért nem szabad leszólni azt, ami magyar. Szereti a magyar népet. Tudja erényeit: bátorság, józan okosság. De tudja hibáit: nem következetes, indulatos, széthúzó. Ez utóbbinál rámutattak, hogy milyen nemzeti csapásoknak volt már okozója e hiba.<sup>66</sup> A középiskolákra vonatkozó részletes tanterv 1938-ban látta meg a napvilágot. A történelem tantárgy, mint a nemzetté nevelés eszköze itt is előkelő helyet kapott, de belső rokonságot alkot az irodalmi tanítással, munkája ezzel összhangban folyik. A tanítás szemléletes módon történjen, hogy a diákban felkeltődjön az érdeklődés,

ezáltal nagyobb összefüggésbe helyezze az emberi életet és törekvéseit. Ekkor növekedni fog ragaszkodása a nemzet iránt, „melyhez történeti kötelékek fűzik.”

A történelem „a nemzet erkölcsi hagyományainak örökölt nagy értékeinek átszarmaztatásában, megbecsülésében és megérezésében működik közre.” A diáknak a tanulmány során „együtt él és egybeforr a nemzettel”. Fontos a szerepe a nemzet lelki erőkészletének fenntartásában.<sup>67</sup>

A történelmen keresztül a tanuló élénk képzelőerejéhez kell szólni. A tantárgy feladata: állami, társadalmi és gazdasági alakulás ismertetése, a társas cselekvésnek az állam kerete és feltétele. Rá kell világítani, hogy a történelemnek a politikai események alkotják gerincét. Ezért a cél a valóság bemutatása, mivel egyoldalú pártérdekből már született hamis elmélet. E szerint az eszmék harca önámítás, mögötte önző anyagi okok rejlenek.<sup>68</sup>

Ennek a tantervnek nevelő értéke abban rejlik, hogy érdeklődést és tiszteletet kelt azon erkölcsi eszmék és társas értékek iránt, amelyek megvalósításán, fenntartásán és továbbfejlesztésén nagy erőfeszítéssel fáradoznak a népek és társadalmi csoportok. Ezen az alapon a történelem az élet tudománya: „hibákat ostromoz, bűnöket rombol, reményt önt a küzdő emberiségbe, erősíti a hitet, növeli a nemzetek öntudatát is azzal, hogy az emberiség új művelődési fejlődésének vizsgálatában szigorú kézzel rámutat a népek botlásaira s leplezetlenül feltárja az idők viharában elpusztult nemzetek bukásának okait, és rávilágít a politikai, gazdasági, szellemi küzdelmekben hatalomra jutott népek erényeire és erkölcsi nagyságára.”

A hazának e korban erős akaratú, tiszta látókörű „körülményeket okosan mérlegelni tudó, megalkuvást nem ismerő nemzedékre van szüksége.” A történelmi példák által a tanulókbá bele kell nevelni az áldozatkészséget, a hazaszeretetet, igazságérzetet.<sup>69</sup>

A leányiskolák számára készült tanterv megállapítja, hogy mára a nő szerepe megváltozott a közélettel szemben. A nő nemzedékek és hagyományok folytonosságának és a társas kötelékekhez fűződő értékek őrzője és ápolója.<sup>70</sup>

Ma ez kibővült a tényleges részvétellel, a nőt tehát az állampolgári kötelességek vállalására is rá kell nevelni. A nőtől családvédelmet várnak, s a család megújítása által nemzeti megújítást. A tanterv szerint a nő még politikailag iskolázatlan, a tőle elvárt nagy életfeladatokhoz még nincs meg a gyakorlata, de életpályája azonos a férfiéval. Ezért ugyanazt az alpműveltséget kell elsajátítania.<sup>71</sup> A nőnek elsősorban azt kell éreznie, hogy minden emberi történet, minden történelmi végcélja az Isten. A hómani koncepció gimnáziuma a nemzet életében vezető szerepre nevelt.

Ha végigtekintünk a tárgyalt időszakon jól látszik, hogy az „oktatás és politika” mennyire összefonódott. Pontosabban fogalmazva az oktatás a politikai célkitűzéseknek teljesen alárendelődik. Bár a források nem a teljesség igényével kerültek feldolgozásra, talán így is jól érzékeltetik a korban zajló folyamatot, mely a politikai programokban ismerhető fel. A húszas évek „népművelő”, kulturálisan „magasabb” rendű népéről a harmincas-egyvenes években, a nemzetre tolódi a hangsúly. Ez teljesen párhuzamba állítható azon európai folyamatokkal, melyek behatással voltak a magyar belpolitikára, értve ezalatt a jobbratolódást.

Azért választottam e folyamat kimutatására a kor oktatáspolitikáját, mert itt konkrétan, az egyes emberre lebontva fogalmazzák meg a célt. Befejezésképpen *Jóó Tibor* gondolatait idézem, melyek pontosan megfogalmazzák, hogy miben látták a nép-nemzet különbségét 1937-ben:

*„A népiség inkább negatív érzés... A nemzet szilárd, határozott alkatú egység... A népnek nincsen is eszméje, olyan értelemben mint a nemzetnek... A nép és nemzet egyaránt történeti*



sorsközösség, de az egyik csak öntudatlanul tűri sorsát, a másik öntudatosan vállalja. Minden összefoglalva: a nép csak tagjaival szemben állít követelményt, önmaga elé nem, mert nem ébredt öntudatra... A nemzet lényege ennek az öntudatnak a felébredéséhez van kötve, s hivatástudathoz, mely ezzel együtt jár, s melyet teljesítendő feladatként vállal. Ez a nemzet eszménye, s ez logikai értelemben maga a nemzet, a nemzet mint idealitás... Ez az eszme testesíti meg, mivé akarja a nemzet emelni önmagát, s milyen feladatot vállal az emberiség életében, az értékek és valóság viszonyában.”<sup>72</sup>

### Felhasznált irodalom

- ☞ A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója. Szerk.: Simon Lajos (Bp., III. E. T. K. végrehajtó bizottsága, 1928.
- ☞ Fekete József: A magyar népművelés körvonalai. (Bp., 1930. Hollossy János Könyvnyomtató Műhely)
- ☞ Gimnázium és leánygimnázium I. osztályának tanterve 3600/1935.
- ☞ Gimnázium és leánygimnázium II. osztályának tanterve 1301/1936.
- ☞ Hogyan tanítsunk a népiskolában? k. n. 1930
- ☞ Joó Tibor: A magyar nemzeteszme.
- ☞ Kornis Gyula: Kultúrpolitikánk irányelvei. Bp., 1921.
- ☞ A középiskolákról szóló 1934. XI. tc. végrehajtási utasítása. 32.400/936.
- ☞ Magyarország története 1919–1945 I. kötet. Bp., Akadémia Kiadó, 1976.
- ☞ Dr. Mészáros István: Magyar iskolatípusok. 996–1990. Bp., Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- ☞ Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet III.
- ☞ Részletes utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez 1938.
- ☞ Tanterv és utasítás a polgári fiúiskolák számára 1434/1927.
- ☞ Tanterv és utasítások a népiskola számára 2495/1932.
- ☞ Tanterv és utasítások a népiskola VII-VIII osztályok számára 3304-1937.
- ☞ Tanterv és utasítás a magyarországi református nyolcosztályos népiskola részére 1942.
- ☞ Utasítások a leánygimnázium, leányliceum, leánykollégium tantervéhez 540/05/172-1930.

### Jegyzetek

1. Kornis: Kultúrpolitikánk irányelvei 21–28. p.
2. Magyarország története 1919–1945. 421–423. p.
3. Uo. 569–571. p.
4. Mészáros: Magyar iskolatípusok 996–1990. 20. p.
5. Uo. 5. p.
6. Uo. 21 p.
7. Uo. 56–57. p.
8. Uo. 58. p.
9. Uo. 57. p.
10. Uo. 71–72. p.
11. Uo. 44. p.
12. Uo. 55. p.
13. Uo. 51–52. p.
14. Uo. 53. p.
15. Uo. 44–49. p.
16. Uo. 44. p.
17. Pukánszky – Németh: Neveléstörténet III. 184–188. p.
18. Fekete József: A magyar népművelés körvonalai 96. p.
19. Uo. 98. p.
20. Uo. 99–103. p.
21. Uo. 25–26. p.
22. Uo. 27–29. p.
23. Tanterv és utasítás 146/1925. sz.
24. Tanterv és utasítás a katolikus clemi népiskolák számára 190. p.
25. Uo. 195. p.
26. Uo. 196. p.
27. Uo. 198. p.
28. Hogyan tanítsunk a népiskolában dr. Frank Antal előadása II/5 p.
29. Uo. IV jegyzet
30. Uo. V jegyzet
31. Uo. VI–VII. jegyzet
32. Tanterv és utasítás 1434/1927 35–37.

- jegyzet
33. Uo. 67. p.
34. Uo. 68. p.
35. Uo. 69. p.
36. Uo. 72. p.
37. Tanterv és utasítás 540-05/172-1930  
6. p.
38. Uo. 13. p.
39. III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus  
5. p.
40. Uo. 7. p.
41. Uo. 191-192. p.
42. Uo. 262-263. p.
43. Uo. 311-313. p.
44. Uo. 187-189. p.
45. Pukánszky-Németh: Neveléstörténet  
III. 198. p.
46. Tanterv és utasítás 2495/1932. 29. p.
47. Uo. 55. p.
48. Tanterv és utasítás 3304/1937. 37. p.
49. Uo. 45. p.
50. Tanterv és utasítás a református népis-  
kola részére 266. p.
51. Uo. 270. p.
52. Uo. 274. p.
53. Uo. 276-277. p.
54. Tanterv és utasítás 32.400/936. 3-7. p.
55. Uo. 8. p.
56. Uo. 9. p.
57. Uo. 10. p.
58. Uo. 22-23. p.
59. Tanterv és utasítás 300/1935. 4-5. p.
60. Uo. 11. p.
61. Uo. 13-14. p.
62. Uo. 21. p.
63. Tanterv és utasítás 1301/1936. 13. p.
64. Uo. 14. p.
65. Uo. 16. p.
66. Uo. 19-22. p.
67. Részletes utasítások... 62. p.
68. Uo. 65. p.
69. Uo. 68-69. p.
70. Uo. 79. p.
71. Uo. 80. p.
72. Joó Tibor: A magyar nemzeteszme  
185. p.

Stankó György

## Nyilások a parlamentben

### Előszó

A dolgozat első három fejezete a nemzetiszocializmus fogalmával, hazai kialakulásával, pártokbani megtestesülésével foglalkozik. Ezeket azért tartottam szükségesnek bevenni, mert a későbbiek megértését elősegítik. A nemzetiszocialista képviselők tényleges képviselőházi tevékenységének ismertetésére a negyedik és ötödik fejezetben kerül sor, az 1935-1939-es, illetve az 1939-1944-es képviselőházi ciklushoz kapcsolódóan. Az 1944. október 16. utáni tevékenységünkkel nem foglalkoztam, mivel a képviselőház munkáját már nem tudta folytatni.

### 1. Mi a nemzetiszocializmus?

A nemzetiszocializmusra az alábbi konjunktív feltételek érvényesek, melyekből több is megjelenhet egyik-másik fasiszta elméletben vagy rendszerben, de sohasem együttesen:

*a)* következetesség a fajelméletben, *b)* szilárd ellenségkép, *c)* kizárólagos, totalisztikus és expanzív ideológia, *d)* totalitárius hatalmi berendezkedés a gazdaságban (liberalizmus ellenesség), kultúrában, társadalomban (civil szerveződések elfojtása), információs rendszerben (propaganda), jogban (jogbizonytalanság, egyes érvényes jogszabályok ki nem hirdetése,



visszamenőleges hatályú jogalkotás), *e*) az a–d) pontokból következő terror, *f*) individualizmus ellenesség, *g*) szocializmus ellenesség, *h*) az f–g pontokhoz kapcsolódóan, a „faji kollektívum” középpontba kerülése, *i*) pszichés tényezők: az aktív cselekvők részéről küldetésstudat, a befogadók részéről csodavárás, *j*) működőképes megvalósuláshoz szükséges a nagy terület és főleg a népesség nagy létszáma.

## 2. A nemzetiszocializmus magyarországi megjelenése

### 2. 1. Társadalmi háttér, előzmények

A társadalmi háttérrel kapcsolatban Benedetto Croce állítását fogadom el, aki ugyan megállapítását a fasizmusra tette, de az éppúgy érvényes a nemzetiszocializmusra is. Dimitrov marxista definícióját cáfolja, amikor kijelenti, hogy nem egy osztály vagy osztályok csoportjának a mozgalmáról van szó, amely más osztályok ellen irányul, hiszen valamennyi osztály körében talált támogatást. Nem igaz, hogy a nagyipar támogatta elsősorban, így a fasizmus nem a kapitalizmus utolsó kísérlete a szocialista forradalom elodázására, hanem morális be-  
tegség.<sup>1</sup>

Azt azonban megállapíthatjuk, hogy bizonyos rétegek esetében a szélsőséges gondolatok preferálása hangsúlyosabb volt. Ezek közé tartoznak Magyarországon az elsővilágháború után a hivatalnokok – akikből a nemzetiségi törekvések és a munkásság megmozdulásai „nemzetfenntartó” reakciót váltottak ki –, főleg a világháború és a forradalmak hatására a tisztikar tagjai és a dszentrik.

Megállapíthatjuk, hogy főleg a középosztályra hatnak az ilyen ideológiák, lévén, talán nekik volt a legbizonytalanabb az egzisztenciájuk. A nagy gazdasági válság hatására azonban megnőtt a csatlakozó szegényparasztok, munkások, lumpenemek száma.

A magyarországi ideológiai előzmények közül a legfontosabb a „szegedi gondolat”, amelyben már megjelent a totális állam eszméje, a fajelmélet (ezen belül az antiszemitizmus, melynek háború előtti és alatti előzményei is voltak, amihez hozzájött még a kommunista diktatúra, amit gyakran csak „40 zsidó népbiztos garázdálkodásaként” említettek), valamint a nacionalizmus szélsőséges változatai (turанизmus, hungarizmus).

### 2. 2. Külföldi hatások és hasonlóságok

Német „elvtársaikhoz” hasonlóan a magyar náciáknál is központi szerepet töltött be a szociális demagógia, az erőszak alkalmazása, a vezéreszme, az expanzió, a nevelés, illetve az állampolgárság kérdése.

Ezekkel az egyes pártok és programjaik ismertetésénél, valamint képviselőik országgyűlési szereplésének tárgyalásánál foglalkozom részletesebben. Mivel az erőszak alkalmazása nem tartozik a parlamenti munka bevett módszerei közé, ezért itt jegyzem meg, hogy az erőszak elsősorban a zsidók ellen irányult, bár tény, hogy a kérdés „rendezését” kezdetben viszonylag békés úton kívánták elérni (pl. Madagaszkárba telepítéssel), de idővel előtérbe kerültek a fizikai bántalmazások, támadások, terrorakciók, mint amilyen az 1939. február 3-án, a Dohány utcai zsinagógából távozók ellen elkövetett merénylet is volt, amely az imrédysták „ál-nemzetiszocializmusával” szemben álló nyilasok radikalizmusát is mutatta.

## 3. „Nemzetiszocialista kaleidoszkóp”

Magyarországon a '30-as években egymás után tűntek fel a magukat nemzeti szocialistának valló pártok, „pártocskák”, mozgalmak. Ezzel párhuzamosan a náciizmus lényegéből fa-

kadóan önjelölt „vezérek” sora is felbukkant. Ez a fejezet ezekkel a pártokkal, átalakulásaikkal, egyesüléseikkel foglalkozik, elősegítve a későbbiek megértését, követését.

### 3. 1. A kaszásokeresztesek<sup>2</sup>

1931-ben alakult meg a Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt, amely 1933-tól Kaszásokeresztes Mozgalom néven is ismeretes volt. Ideológiájának fő összetevői a szegedi gondolat, a német náciizmus és a vallásos küldetéstudat. A párt fő bázisa a Nyírség és az alföldi tanyavilág kulturálisan elmaradott népessége volt. A Dunántúlon a német nemzetiség körében szervezkedtek. Működésük két szakaszra osztható: 1931–1934 eleje és 1934–1936. Az első időszaknak az elején Böszörmény Zoltán és Meskó Zoltán küzdött a „vezérségért”.

Böszörmény elszegényedett dzsentri családból származott. A hírhedt Prónay-különítmény „munkájában” vett részt, majd az ÉME hivatalos lapjánál, a „Hazánk”-nál dolgozott. A MOVE-nak is tagja volt, majd az 1921-től beindult újságnál, „A Nép”-nél helyezkedett el. 1931-ben találkozott Hitlerrel. Valószínűleg támogatást kapott a német testvérpárttól és talán egyes magyar tőkés csoportoktól is. 1932-ben „Nemzeti Szocialista” címen alapított lapot. Böszörmény a párton belül radikálisnak számított, szemben Meskóval, aki mérsékeltebb volt, inkább a középosztályra támaszkodott volna, kormányzóhű volt és a törvényesség betartása mellett voksolt. Ő korábban kisgazdapárti, majd NEP politikus volt.

Ellentétük végül 1932 nyarán pártszakadáshoz vezetett, Meskó távozott és létrehozta a Magyar Nemzeti Szocialista Munkáspártot. A párt jelvénye a horogkereszt volt, ez a 145.500/1933. BM sz. körrendelet után, amely az idegen államok felségjelvényeinek használatát magyar szervezetek számára betiltotta, kaszásokeresztre változott. A mozgalom folyamatosan igyekezett felhívni magára a figyelmet, módszereik közé tartozott a provokáció. 1932. július 19-én jelent meg a párt kiáltványa és programja.<sup>3</sup> A kiáltvány Magyarországot „sémita paradicsom”-nak nevezi, ahol a zsidók üzérkednek, miközben a demokratikus és liberális sajtó korrump, uszít, ferdít, rágalmoz és letörni igyekezik a nemzeti érzést. A forradalmat is a zsidók „nyakába varrja” mondván, hogy az 1918. októberi kormány 80%-ban, a kommunista pedig 99%-ban zsidókból állt. A magyar intellektuális ifjúság azért nyomorog, mert nem jut munkához, mivel ezeket a pályákat (orvos, kereskedő, ügyvéd, mérnök, tanár) a zsidók előzönlötték. A kiáltvány tartalmaz még egy listát, a szerintük a náciizmussal rokonszenvezőkről: Rothermere lord, Mussolini, Borah szenátor, MacDonald, Kemal pasa, Hoover elnök...

A programot azért érdemes kicsit részletesebben ismertetni, mert a többi nemzetiszocialista párt is ezeket vagy ezekhez hasonló pontokat hirdetett.

- Az 1914-es terület visszaállítását, minden magyar visszatelepítését követeli. A más nyelvű őslakosoknak teljes kulturális szabadságot és autonómiát kíván.
- Anyagi javak arányos elosztása. Általános, egyenlő és titkos választójog.
- Állampolgári egyenlőség.
- Állampolgár csak néptárs lehet, aki csak turáni és árja származású egyén lehet, tekintet nélkül vallására. Zsidó nem lehet néptárs.
- Az állam gondoskodik polgárai megélhetéséről. Ha ez máshogy nem megy, az idegenek kitelepítésével.
- Háború révén szerzett vagyonok elkobzása.
- Az 1880 óta bevándorolt üzérek vagyonának elkobzása.
- Kamatrabzsolgaság letörése. Szociális adóreform. Létminimum biztosítása.
- 500 katasztrális hold feletti birtokok, amelyek nem két nemzedék óta vannak a tulajdo-



nosuk birtokában vagy nem azért kapta, mert a haza javára cselekedett, elkobzandók.

- Az üzérekre halálbüntetés és vagyonekrobzás.
- Egészséges középosztály megteremtése.
- Államosítás.
- Nem néptárs ne folytathasson Magyarországon intellektuális, vagyoni, vállalkozási stb. tevékenységet, ingatlanja ne lehessen, szellemi termékük csak anyanyelvükön jelenhessen meg. Csak eredeti nevüket használhassák.
- Anyaság-, népegészség-, gyermek- és nővédelem kiterjesztése.
- Szigorú törvények azon művészeti és irodalmi irány ellen, amely népeletünkre, ősi hagyományainkra bomlasztó hatással van.
- Büntető, kereskedelmi, váltó, részvény, biztosítási jogok a magyar dolgozók érdekeinek megfelelő kicserélése. Magyarország államfője csak vérbeli magyar lehessen.

A párt történetének második szakaszában megnő a bázison és a vezetőségen belül a szegényparasztok részaránya. A féktelen szociális demagógia miatt az addigi vezetők jórésze távozott. Barcsay pl. új pártot alapított Nemzeti Pártja néven, 1933 második felében Nemzeti Szocialista Magyar Dolgozók Pártja néven. 1934-ben Festetics Magyar Nemzeti Szocialista Pártjához csatlakozott. A hatóságok a fokozódó radikalizmusra válaszul erőszakkal léptek fel, amely 1935–36-ban megakasztotta a mozgalom fejlődését.

Bár a pártok egyenruhaviselését betiltották, 1934-ben pedig belügyi rendelettel a katonai alakulatokat feloszlatták, a pártba belépők legtöbbje valamilyen rangot kapott, sőt 1935-től Böszörményi tiszti rangokat is osztogatott. 1936 májusára felkelést szerveztek, amely brutális keretek között zajlott volna le. 1936. április 25-én azonban Böszörményt letartóztatták. A tárgyalásra 1937. október 18–20. között került sor. Böszörményt 32 havi börtönre ítélték, míg a pártot a Darányi-kormány feloszlatta.

### 3. 2. Nemzeti Szocialista Magyar Földműves és Munkáspárt

1932. június 16-án alakult és még aznap közzétették kiáltványukat és programjukat.<sup>4</sup> Vezetői – a már ismert Meskó Zoltán mellett – gr. Pálffy Fidél és Szüts István. Jelvényük az 1933. szeptember 6-i betiltásig szintén a horogkereszt volt. Meskó pártja később a Nemzeti Szocialista Párt lett, amelynek már a nyilaskereszt volt a szimbóluma. Meskót a kormányhoz közeli beállítottsága miatt „dísznyilasnak” tartották. A program sok helyen teljesen megegyezett a Böszörményi-párt programjával. Néhány eltérés: A választójogot – amellyel, hogy általánosság, egyenlővé és titkossá, – kötelezővé is tennék, az alsópapság védelme, és valamivel konkrétabb szociális intézkedések (pl. uzsoraterhek 60%-os csökkentése a dolgozók szerszámjának, házá-  
nak, földjének, felszerelésének, műhelyének intézményes védelme)

Idővel Magyar Nemzeti Szocialista Pártra változtatták az elnevezésüket, az 1939-es választásokra a Salló János és Rajniss Ferenc által 1936-ban alapított Nemzeti Front (Magyar Szocialista Néppárt) egy része is csatlakozott hozzájuk.

### 3. 3. Magyar Nemzeti Szocialista Párt (Festetics-féle)

A párt vezetője gr. Festetics Sándor volt, akit 1931-ben Enyingen egységespárti programmal választottak meg képviselőnek. 1934-ben kilépett a NEP-ből és a nemzeti szocialista gondolatot kezdte terjeszteni lapjának a „Mezőföld”-nek a segítségével. Az 1935-ös választásokon a párt két mandátumot szerzett, egyet Enyingen, egyet Debrecenben. A két képviselő azonban összekülönbözött és Balogh 1936-ban kilépett a pártból és az Egyesült Nemzeti

Szocialista Párthoz csatlakozott, melyet az évben hozott létre gr. Pálffy Fidél.

### 3. 4. Szálasi pártjai

Szálasi Ferenc katonai tisztviselői családból származott. A katonai hivatást választva a ranglétrán gyorsan haladt előre, azonban 1935-ben – vezérkari őrnagyként – kérte a nyugdíjazását, mivel felettesei helytelenítették politikai aktivitását. Ezután a politika felé orientálódott.<sup>5</sup> 1935 márciusának elején létrehozta a Nemzeti Akarat Pártját. Azért, hogy a párt parlamenti képviselést szerezzen, támogatta Csoór Lajosnak, a Népakarat Párt vezetőjének a kampányát, aki azonban a megválasztása után felrúgta a megegyezést. Pártját 1937 áprilisában betiltották, de nemsokára megszervezte a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot, amelyhez más nyilaspártok – pl. Endre László és Balogh István pártja – is csatlakoztak. Ezt a szervezetet 1938 februárjában tiltották be, Szálasisit pedig 1938 augusztusában jogerősen 3 év börtönre ítélték.

1938 áprilisában Hubay Kálmán, aki „frissen” jutott be időközi választás eredményeként a lovasberényi kerületből az országgyűlésbe, megalakította a Nemzeti Szocialista Magyar Pártot, amelyhez Szálasi hívei is csatlakoztak és amely ezután Nemzeti Szocialista Párt – Hungarista Mozgalom néven szerepelt. A hungarista program 1938 március-áprilisában készült el.<sup>6</sup> Hangsúlyozza, hogy a keresztény valláserkölcsiség és az évezredek magyar alkotmányosság talaján állnak, magyar módszerekkel, történelmi hagyományainknak megfelelően, törvényes eszközökkel működnek. A hatalmat a fajiságát legtisztábban megőrzött és legnagyobb számú parasztságra kívánják építeni, miközben a kisebbségek számára biztositják, hogy népi sajátosságait, kultúrájukat megőrizhessék és a magyar birodalom szolgálatában és javára ápolhassák. A zsidókérdést szenvedélyek nélkül, de véglegesen szándékoznak megoldani. Itt lényegében a nürnbergi törvények átvételéről van szó. A zsidóságot fajnak minősítik, és mindenkit idetartozónak számítanak, akinek nagyszülei közül minimum kettő zsidó. Számukra teljes jogú állampolgárságot nem adnának, csak a hadi kitüntetéses frontharcos, büntetlen előéletűeknek. Az 1900 január elseje utáni települési engedélyeket felülvizsgálják és a zsidóktól bevonnák, kivéve, ha a fenti feltételeknek megfelelnek. Megtiltanak a zsidókkal történő házasságkötést, sőt, a zsidó családoknak csak az elsőszülött fia és elsőszülött lánya köthetne Magyarországon zsidóval házasságot, a többi csak külföldön és csak ott élhetnének családi közösségben. Korlátoznák az iparban és a kereskedelemben a részvételüket, a bankokból pedig teljesen eltávolítanák őket. Köztisztviselő is csak teljes jogú magyar állampolgár lehetne. Zsidó ügyvédek csak zsidókat képviselhetnének. Zsidók sajtóközleményt csak héber vagy jiddis nyelven írhatnak és adhatnak ki, míg zsidó szerzők könyvét magyarra fordítani és kiadni nem lehetne.

Ezt a pártot a Teleki-kormány oszlatta fel 1939. február 16-án. Hubay már márciusban „új” pártot szervezett, a Nyilaskeresztes Pártot, amely a 1939-es választások után az ország legnagyobb parlamenti ellenzéki szervezete lett. Ennek a pártnak a programja<sup>7</sup> a zsidókérdésben ugyanolyan szélsőséges álláspontot képviselt, mint az előző. Üldözendőnek tekintette a zsidókkal folytatott nemi kapcsolatot is. Számukra a fegyveres szolgálatot nem tenné lehetővé. A zsidók, az idegen állampolgárok, bankok és más jogi személyek birtokait, valamint a mamutbirtokokat és a nemzetellenes szolgáltatásokért – a Habsburgoktól 1918 előtt – kapott birtokokat az állam kárpótlás ellenében meg fogja váltani. Ezeket termelészövetkezetekké fogják átalakítani. Céljuk olyan munkaállam megteremtése, amely nem a kiváltságos ezrek, hanem a sokmilliós nép érdekében funkcionál.



A választásokon elért sikerek azonban átmenetinek bizonyultak, mert a nyilasok parlamentbeli szereplése és az a tény, hogy a kormánypárt a programjukból bizonyos elemeket átvett, oda vezettek, hogy az 1939 őszén megtartott pótválasztásokon kudarcot szenvedtek. Ez azt eredményezte, hogy Kóródy Tibor vezetésével egy kilenctagú képviselői csoport követelte Hubay lemondását, a parlamenti passzivitás feladását, a diktatórikus pártvezetés megszüntetését, a „forradalmi” eszközök kiküszöbölését és a politikai taktika megváltoztatását. Miután a parlamenti frakció leszavazta őket öten (Zimmer Ferenc, Halmai János, Nyireő Andor, Mosonyi Kálmán és Rácz Kálmán) kiléptek a pártból.<sup>8</sup>

A nemzetiségi törvényjavaslatot – amelyről később részletesen szólunk – követő vihar hatására Szendrői-Kovács Gyula és Keck Antal is önként távozott a pártból, míg Pröhle Sándornak egyháza utasítására le kellett mondania.

A Nyilaskeresztes Párt és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyesülésére a Szálasi szabaddulását követő hangulatban került sor 1940. szeptember 27-én. Miután a disszidens képviselők – Rácz Kálmán kivételével, aki Független Magyar Szocialista Párt néven új pártot alapított – bocsánatkéréssel visszaléptek, a Nyilaskeresztes Párt több, mint negyven képviselővel rendelkezett. A pártegyesítést nagyban „elősegítette” a németek ezirányú kívánsága.<sup>9</sup> A pártot együtt tartani azonban ők sem tudták, így 1941. szeptember 12-én, Bakyval az élen 11 képviselő kilépett, közülük hárman Imrédy pártjához csatlakoztak, a többiek pedig újra megalakították a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot. A szakadás indokaként hozták fel Szálasi felelőtlenségét, kizárólagos vezérségre törekvését és nagyzási tébolyát. 1942 februárjában Matolcsy Mátyás is elhagyta a nyilasokat és a kormánypárt soraiba ült át.<sup>10</sup>

### 3. 5. Keresztény nemzetiszocialisták

Ez a csoportosulás azért fontos, mert 1939 után annak az integrációnak az egyik magjává vált, amely a második legnagyobb ellenzéki frakciót jelentette a parlamentben. 1938. június 14-én jelentették be a képviselőházban a Keresztény Nemzeti Szociális Front megalakítását, melyhez hat kisgazdapárti, két kereszténypárti politikus és ifj. Balogh István csatlakozott. Később Keresztény Nemzetiszocialista Front néven működtek, melyhez Balogh már nem csatlakozott. 1939 elején a Nemzeti Front maradéka „csapódott” ide. (Ld. még 3. 2.) A Magyar Nemzeti Szocialista Párt megalakulását – ami nem tévesztendő össze az ugyanilyen nevű Festetics-párttal – napirend előtti felszólalásában Matolcsy Mátyás jelentette be 1940. június 24-én a képviselőházban. A párt (a Pálffy–Matolcsy-csoport szövetségeként létrejött Nyilaskeresztes Front utódként) 15 képviselővel, a második legnagyobb ellenzéki erő lett. Amellett, hogy kijelentette a magyar alkotmányhoz és Magyarország Főméltóságú Kormányzó Urához való hűségüket, hangsúlyozta: „a magyar alkotmányt a kor követelményeihez kell igazítani és azt nem sajátíthatja ki sem a tőke, sem a zsidóság saját érdekeinek védelmére... Pártunk és mozgalmunk első programpontja ezért a teljes rendszerváltozás, a nemzetiszocialista munkaállam megteremtése, mert csak ebben az új életformában juthatunk a szociális igazságság Nagy-Magyarországhoz”. Követelték „a földkérdés gyökeres megoldását honvédelmi és nemzetvédelmi okokból, ... a zsidókérdés gyökeres megoldását (3. zsidótörvényt), ... a zsidóbirtokok azonnali igénybevételét, ... a közteher szociális felosztását, ... a hitelélet, a hadiüzemek és energiatelepek államosítását, ... szerves, átfogó, egységes, széleskörű szociálpolitika, kiépítését, ... közgazdasági reformot, ... a közéleti tisztaság megvalósítását szigorú, összeférhetetlenségi törvény drákói végrehajtásával, ... a magyarság fegyelmezett, katonás nevelését”.<sup>11</sup> A nyilasokkal való rövid együttélés után, az újjáalakult párt 1941. szeptember 24-én parlamenti szövetségre

lépett Imrédy pártjával, létrehozva a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetséget, amely 33 képviselőből állt, míg Szálasiék pártja 31-ből.<sup>12</sup>

#### 4. Az 1935–39-es ciklus

##### 4. 1. Az 1935-ös választások

Az országgyűlés 1935-ös feloszlásakor egy képviselővel rendelkezett a Nemzeti Szocialista Párt (Meskó) és szintén eggyel a Magyar Nemzeti Szocialista Párt (Festetics). A különböző pártocskák – okulva a kaszások „sikerén” – a szociális demagógia eszköztárához csak mérsékeltébb formában nyúltak a kampány során, azonban a sikertelenségük fő oka a kormányzat kemény fellépése volt. Meskó Budapesten és Pest környékén, Pálffy Mosonban és Győrött, Festetics az enyingi kerületben és Debrecenben indult. A március 29. és április 7. között megtartott választások eredményeként a Magyar Nemzeti Szocialista Párt két mandátumhoz jutott, mindkettőhöz Festetics révén. Bejutott a parlamentbe a fentebb már említett módon Csoór Lajos illetve Rajniss Ferenc a Reformnemzedék „színeiben”. A nemzetiszocialista pártok az 1 424 764 nyíltan leadott szavazatból 51 094-et szereztek meg (3,6%), míg Budapesten a 249 155 érvényes szavazatból 1584-et (0,63%).<sup>13</sup> Mivel Festetics mandátumai körül bonyodalmak adódtak, ezért mindkét kerületben új választásokat tartottak. Az enyingiből ismét 6 került ki győztesen – itt kormánypárti jelölt nem indult –, míg Debrecenben ifj. Balogh István kerekedett felül.

##### 4. 2. Parlamenti ténykedésük

###### 4. 2. 1. Útkeresés

A Magyar Nemzeti Szocialista Párt képviselői a ciklus első részében leginkább arra helyezték a hangsúlyt, hogy komoly, a magyar érdekeket szem előtt tartónak ismertessék el magukat. Ezenkívül nem fejtettek ki lényeges tevékenységet ebben az időszakban, már csak számuk és politikai súlyuk miatt sem, ellenben gyakran voltak gúnyolódásoknak, támadásoknak a céltáblái. Festetics ezt azzal „vívta ki”, hogy 1918–1919 fordulóján három hétig szociáldemokrata (!) miniszterként részt vett gr. Károlyi Mihály kormányának munkájában. Gyakran vetették a szemére, hogy legfontosabb ténykedése a német Mackensen tábornok elfogása volt, illetve, hogy több képviselőtársa is ült a kor börtöneiben, ahol fizikailag is bántalmazták őket. Felszólalásaik között jelentős arányt képviseltek a választókerületük, illetve a mezőgazdaság érdekében kifejtett megnyilatkozások. Ifj. Balogh István az 1936/37-es költségvetés általános vitája kapcsán reflektált Rupert Rezső vádjára, aki szerint Debrecenben a nemzetiszocialistákat „barna ingekkel fogdossák”, mivel a nemzetiszocializmusnak más nem áll rendelkezésére, mint a lekenyerezés. Szerinte most azok a nemzeti szocialisták, akik az 1918-as időkből kommunisták voltak. Balogh válaszában kijelentette, hogy „a nemzeti szocializmus komoly ideológiai alapokra fektetett, demagógia és politika nélküli mozgalom. A csatlakozókat megtanítjuk, hogy csak magukra vannak utalva. Nincs vallás alapján különbség magyar emberek között. Ezek az emberek nem cigányok és csavargók, hanem komoly magyarok.”<sup>14</sup> 1936. október 22-én a Darányi-kormány megalakulása alkalmából fejtette ki nézeteit, mint az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyetlen képviselője. Beszédében hangoztatta, hogy nem fordul idegen eszmékhez, nacionalizmusokhoz, hanem „a magyar fajiség, lelkiség” talaján áll. Ezzel a magyar náciakat ért „németbérencség” vádja alól igyekezett tisztázni magát és pártját.<sup>15</sup> Festetics is azt állította egy interpellációjában, hogy a magyar mozgalom nincs össze-



függésben a némettel, viszont ő úgy látta, hogy a kormány eddig korrekt és lojális volt a magyar nációval kapcsolatban. Mivel szerinte a német birodalom mentette meg Közép-Európát a bolsevizmustól, ezért helytelennek tartja a német nemzetiszocialista rendszer elleni izgatásokat, melybe egyházak is beszálltak mondván, hogy a hitlerizmus második bolsevizmus, amely nem egyeztethető össze a vallással. A kormányfő válaszában kifejtette, hogy amíg a cikkek nem ütköznek a magyar törvényekbe, addig nem lát okot a beavatkozásra.<sup>16</sup>

#### 4. 2. 2. *Belügyek*

Interpellációikban gyakran felpanaszolták a nemzetiszocialistákat ért sérelmeket. Különösen hátrányosnak találták a *választójogi törvényjavaslatot*, amelyet 1937. december 30-án nyújtott be Darányi és belügyminisztere és amelynek tárgyalására 1938. március 23. és április 8. között került sor. A szélsőjobboldali képviselők ellene foglaltak állást. Balogh István a törvényjavaslatot visszaélésnek minősítette, amely kizárja a parasztságot a választójogból.<sup>17</sup> Festetics egyenesen szörnyűnek találta mondván, hogy közel egymillió főt zár ki. Legfájóbbnak a fiatal nemzedékek joghoz nem juttatását gondolta, hiszen ők az új eszmék (értsd: a nemzetiszocializmus) hordozói. Sérelmezte, hogy a Bethlen idején 24 évre emelt korhatárt a tervezet 26-ra, bizonyos vonatkozásban még magasabbra kívánja emelni. Sajátos példát hoz fel, amikor arra hivatkozik, hogy Schuschnigg az Anschluss előtt a 24 éven felülieket kívánta megszavaztatni, míg Hitler, a bevonulása után, 20 évre csökkentette a korhatárt.<sup>18</sup>

#### 4. 2. 3. *A zsidókérdés*

Festetics nemzeti szempontból veszélyesnek tartotta a föld szabadforgalmát, hiszen pl. csak Nyírábrány határában 600 hold földet vásároltak fel lengyelországi zsidók két év alatt.<sup>19</sup> Az *állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezések* kapcsán Hubay követelte az idegen szellem kiirtását és azt, hogy „...a magyarországi sajtóban 95%-ig érvényesüljön a keresztény népelem.”<sup>20</sup> Az *első zsidótörvény* kapcsán – melynek szemérmesen a „Társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosítása” címet adták – Hubay 1938. május 11-én mondott beszédet. Úgy vélte, hogy az 5%-nyi zsidóságnak eddig a magyar gazdasági életben indokolatlanul sok jogot biztosítottunk. A törvényjavaslatot azért nem szavazta meg – bár az igazságügyminiszter indoklása „szép és tökéletes” –, mert a kormány ezt végleges megoldásnak tekinti. Abban az esetben tudná elfogadni, ha 1943-ig 20%-ra, 1948-ra 10%-ra, 1953-ra 5%-ra szorítanák a zsidókat. De ez is csak „elvi deklaráció volna, mert hiszen meggyőződésünk, hogy ez a kormány sem 1953-ban, sem 1948-ban, sem 1943-ban nem lesz a helyén...” Úgy találta, hogy a törvényjavaslatban kívánatosnak tartott 20%-os arány sem fog állni, mivel: a kormány kivételezhet, az 1919. augusztus 1. előtt kikeresztelkedettek nem számítanak zsidónak és a törvényjavaslat nem vonatkozik azokra a vállalatokra, amelyek 10 alkalmazottnál kevesebbet foglalkoztatnak és nem vonatkozik a Kereskedelmi és Ipar Kamarára sem.<sup>21</sup> Festetics, többek között azért nem fogadta el, mert a zsidóságot továbbra is felekezeti és nem fajként kezelik, mert „megtaláljuk azt az óhajt..., hogy a zsidóság legalább nagy részben olvadjon be a magyar fajba”, lényegében a zsidóság legerősebb részének konzerválását jelenti a magyar fajjal szemben, és a szegényebb és hitükben, fajiságukban hűen kitartó zsidókat sújtja leginkább, holott őket kellett volna inkább előnyben részesíteni.<sup>22</sup> Hubay már 1938. május 8-án interpellált a belügyminiszterhez mondván, hogy több helyen az országban zsidó bojkott indult a zsidótörvény ellen illetve a rituális vágás eltörlése ellen. Szerinte a bojkottra izgatókkal szemben teljes vagyoneklobzást kellene alkalmazni.<sup>23</sup>

Keresztes-Fischer Ferenc válaszában kijelentette, hogy izgatás miatt a fővárosban 26 személyt helyeztek rendőri felügyelet alá. Valójában ez a mozgalom nem terjedt tovább. Ezután figyelmeztette Hubayt: „Nekem azonban azt a kérést kell intézennem a tisztelt interpelláló képviselő úrhoz és különösen azokhoz, akik az országban a háta mögött állnak: hagyják békében ezt a témát, ne piszkálják ne izgassák folyton a zsidóságot, mert a zsidóknak is vannak idegeik, azok is megijednek és ha egyszer meg vannak ijedve, akkor azok is képesek ostobaságokra.”<sup>24</sup>

Hubay 1938. május 18-án az *Egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlása* című törvényjavaslat tárgyalásakor kijelentette, hogy *ők nem akarnak forradalmat, mert „a törvényes rendre mindennél nagyobb szükség van”, illetve „ebben az országban újabb vérontásra lehetőséget adni nem lehet.”* Megítélése szerint a törvényjavaslat nem a szélsőjobb ellen irányul, hanem a nemzetközi zsidóság szabadkőműves szervezkedése illetve a nemzetközi zsidóság magyarországi és nemzetközi bolsevista szervezkedése ellen.<sup>25</sup> A *második zsidótörvényt* (1939: IV. tc.) – amely „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” címet viselte – a nyilas képviselők azért nem támogatták, mert – bár faji alapon állt – nem tartották elég „hathatóságnak”, úgy vélték – és ez a későbbiekben igazolódott is –, hogy itt nem „végleges rendezés”, hanem csak toldozgatás történt. Ezen törvény alapján zsidónak minősültek mindazok – meg ha nem is voltak zsidó vallásúak –, akiknek egyik szülője vagy két nagyszülője az volt. Az értelmiségi és a közalkalmazotti pályákon a zsidók arányát 12, illetve 6%-ban szabta meg, míg az első zsidótörvény ezt 20%-ban maximálta. Mind a gazdasági, mind a szellemi élet vezetéséből való kirekesztésük elsődleges célja volt a törvényalkotóknak. Mivel politikai jogaikat is korlátozták (katonai szolgálat helyett munkaszolgálatra kötelezés, szavazati joguk korlátozása), így lényegében másodrangú állampolgárokká degradálták őket. A törvényjavaslat parlamenti tárgyalásával párhuzamosan a belügyminiszter feloszlatta az éppen megalakult Magyar Nemzeti Szocialista Pártot, valamint a Hungarista Pártot.

Május 4-én a kormányzó leiratában feloszlatta a képviselőházat. Az új választásokra május 28–29-én került sor, melyekből a nyilas pártok – különösen a Nyilaskeresztes Párt –, a támadások, vádaskodások ellenére („guruló márkák”), jelentősen megerősödve kerültek ki.

## 5. Az 1939–1944-es ciklus

A szélsőjobb oldali pártok ebben az időszakban a korábbiaknál jóval élénkebb tevékenységet fejtettek ki a képviselőházban. Ez, a képviselők számszerű gyarapodása mellett, a külpolitikai helyzet változásának is betudható volt. A hitleri Németország kezdeti gyors sikerei hazai elvbarátainak is biztatást adott. A parlament – aminek az üléstermének a szélsőbaloldalon foglaltak helyet a szélsőjobb oldali képviselők – első ülését 1939. június 12-én nyitotta meg Magyar-Kossa István. A nyilas korelnök karlendítéssel köszöntötte képviselőtársait...

### 5. 1. Az 1939-es választások

Az 1939-es választások a szélsőjobb oldali pártok jelentős előretörését eredményezték. Az a szóbeli megegyezésük, hogy a kisebb pártok beolvadnak a nagyobbba, ugyan nem valósult meg, de együttműködési megállapodást kötöttek.<sup>26</sup> A nyilasok 754 234 szavazattal (21%) 28 mandátumot szerezve a 260-ból (amihez jött még 38, a Felvidékről és Kárpátaljáról behívott honatya), a parlament legjelentősebb ellenzéki erejévé váltak, kétszer annyi helyhez jutva, mint a kisgazdák (14), a szociáldemokratákat (5) pedig többszörösen felülmúlták. A legerősebbek Budapest (30%), Bács-Bodrog (30%), Győr-Moson (47%), Heves (36%), Komárom-Esztergom (34%), Nógrád (41%), Pest közép (52%)<sup>27</sup> és Észak (43%), Sopron



(38%), Szabolcs (40%), Vas (37%), Veszprém (40%) és Zala (44%) területén voltak. Az Egyesült Nemzeti Szocialista Párt 4, a Keresztény Nemzeti Szocialista Párt 3, a Nemzeti Front 3, a fajvédők 4, a Népakarat Pártja pedig 1 képviselőhöz jutott. A szélsőjobboldali pártok összesen 1 074 415 szavazatot (30%) szereztek. Egy mandátumuk megszerzéséhez átlagosan több, mint kétszer annyi szavazatra volt szükségük, mint a kormánypártnak.<sup>28</sup> A választásokat az 1938-as választójogi törvény alapján tartották meg, melyet a nyilas képviselők erősen kritizáltak, elfogadhatatlannak minősítve azt (lsd. 4. 2. 2.), és amely mintegy 300 ezer embert, míg a második zsidótörvény 80-100 ezret fosztott meg szavazati jogától.

A szélsőjobboldali pártoknál jelentős gondot okoztak az anyagiak, illetve azok hiánya. A nyilasokat azzal vádolták meg, hogy Németországból támogatják a választási kampányukat. Teleki is kijelentette, „...*hogy gurul olyan pénz is, az országba, amelyhez a nemzethez hű magyar embernek nem volna szabad nyúlnia.*”<sup>29</sup>

Miután összeült az új képviselőház, a „guruló márkák” ügye is terítékre került. Hubay június 21-én azt állította, hogy ez az „aliquid semper haeret” (valami mindig ragad) elvén alapuló zsidó rágalomhadjárat, amely a miniszterelnökre is hatott. A „suttogó propaganda” szerint Zürichben azért emelkedett a pengő árfolyama, mert a németek vásárolták azt fel a nyilasok részére, ugyanakkor a kormány lapja, az Új Magyarország azt állítja, hogy a kormány nagyszerű gazdaságpolitikájának tudható ez be, tehát a kormány kettős játékot folytat. Felpanaszolta, hogy képviselőjelöltjeiknek a választási kiadások fedezésére tisztii, illetve uzsora kölcsönt kellett felvenniük.<sup>30</sup> Teleki válaszában elmondta, hogy május 8-án és 9-én Zürichben egy nem magyar és nem is magyarországi egyén 5-600 ezer pengőt vásárolt, ami aztán az üzleti életben nem jelent meg. Mivel ez az esemény a képviselőválasztások kiírása utáni napokban történt, arra következtetett, hogy a két dolog összefügghet.<sup>31</sup> A vádakot konkrétan bizonyítani azonban nem sikerült.

A választások még hónapokig szerepeltek a képviselőház előtt. 1940. január 17-én Tatar Imre azon háborgott interpellációjában, hogy adófizető, földbirtokos emberektől megvonták a szavazati jogukat, míg adót nem fizető, segélyre szoruló zsidó nőknek nem. (Budinszky bekiabálása szerint Jászapátiban halottak is szavaztak.)<sup>32</sup> Keresztes-Fischer Ferenc válaszában rámutatott, hogy „a zsidó utánajár a dolognak, a magyar gazda pedig nem törődik azzal, hogy van-e választójoga vagy nincs.”<sup>33</sup>

## 5. 2. Belügyek

### 5. 2. 1. A baloldalhoz való viszony. A bányász-sztrájk

Különösen sokat támadták Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert és Sombor-Schweinitzer Józsefet, aki az államrendőrség politikai osztályának volt a vezetője, mert érzésük szerint a szélsőjobboldali pártokkal szemben sokkal kevésbé voltak elnézőek, mint a baloldali szervezetekkel (az utóbbinak azt is felrótták, hogy zsidó a felesége). Lill János egyik interpellációjában arra hívta fel a figyelmet, hogy különösen az iparvidékeken és a Felvidéken jelentős a kommunista propaganda, viszont az alkalmazott represszáliák korántsem olyan hatékonyak, mint a nemzetiszocialistákkal szembeniek.<sup>34</sup> Wirth Károly 1939 júniusában úgy látta, hogy a nyilasokat két oldalról támadják a munkásság érdekképviseletéhez való viszonyuk alapján: egyrészt, mivel nincs érdekképviseleti szervük, ezért hivatalosan a sztrájkokba nem avatkozhatnak be, ha mégis megtennék, azzal maguk elleni fellépést provokálnának; másrészt, ha nem avatkoznak be, akkor elterjesztik róluk, hogy nem védik a munkásságot.<sup>35</sup> Azért,

hogy a párt ezt az állapotot megszüntesse, létrehozta az Országos Szociális Központot, mely azonban tényleges eredményt nem tudott produkálni. Vajna Gábor a sztrájkot nemzetvédelmi szempontból vizsgálta. Elfogadhatónak tartotta, ha magasabb érdekeket, pl. honvédelmit, közvetve sem veszélyeztet és igazságos alapon áll.<sup>36</sup>

A nemzeti érdekekkel szembenállt viszont az az agitáció, amit Gruber Lajos folytatott az 1940. október 8-án kezdődött bányász-sztrájk résztvevői között – amely sztrájk Salgótarjánból indulva a dorogi, a tokodi, a tatabányai és a pécsi medence bányászaira is kiterjedt –, amikor is arra biztatta őket, hogy október 20-ig tartsanak ki, mert akkor a németek a gazdasági káosz megelőzése céljából megszállják az országot.<sup>37</sup> A nyilasok támaszkodni tudtak a bányavidékeken kialakult erős szervezeteikre. A sztrájk elején a parlamentben is támogató felszólalások hangzottak el részükről, azonban a sztrájk november elején lényegében kudarcral (12%-os béremelés 30% helyett, néhány kedvezmény elérése<sup>38</sup>) történő befejezése után már a szociáldemokratákat vádolták a kezdeményezéssel.<sup>39</sup>

Az SZDP-t támadta Bakó 1940. november 29-én, mondván, „a zsidóság nemzetrontó tevékenységét” ezen a szervezeten keresztül tudja érvényesíteni. Túrhetetlennek minősítette, hogy a párt képviselői még mindig bírálatot mondhatnak a parlamentben, holott felelőse és előkészítője volt „az 1918–19-es vörös-patkány-forradalomnak.”<sup>40</sup> Többször követelték a szociáldemokrata párt feloszlását (Bakó 1942. június 17-én elhangzott felszólalásában csak azért nem kívánta a miniszterelnöktől, mert az kijelentette, hogy nem fogja megtenni). Pl. 1943. november 10-én Kállay mindenkinek a tudomására hozta, hogy minden párt addig szabadon működhet, „amíg az ország rendjével, a közérdekkel, a nemzeti célokkal szembe nem kerül és a nemzeti célokat nem veszélyezteti.”<sup>41</sup>

### 5. 2. 2. A közigazgatás

Az 1941-es büdzsé tárgyalásakor Maróthy Károly követelte, hogy a tisztviselői gárdától ne kívánják, hogy kortescéloknak feleljen meg. A virilizmust anakronisztikusnak minősítette.<sup>42</sup> (Nagy László 1942. április 29-i felszólalásában a cenzúra „túlkapásának” minősítette, hogy nem volt szabad megírni, hogy a kolozsvári virilisták 90%-a zsidó.)<sup>43</sup>

Az 1943-as költségvetés vitájában Bakó László szükségesnek találta a közigazgatás szellemének megváltoztatását és a rendőrök helyzetének javítását.<sup>44</sup> Budinszky László felröpta, hogy a közigazgatás racionalitása nem történt meg.<sup>45</sup>

### 5. 2. 3. Nemzetiszocialista sérelmek

Az őket ért vélt vagy valós sérelmeket gyakran vitték az országgyűlés színe elé az 1939–44-es ciklusban is, miként tették azt korábban is. Ezen panaszok száma különösen 1939–40-ben volt jelentős, idővel azonban a hangadók internálásával, katonai szolgálatra behívásával és frontra vezénylésével, valamint a rendszer ellenzői számának a terület-visszacsatolások és a háborús konjunktúra hatására érezhető csökkenésével az ilyen tárgyú felszólalások megritkultak.

#### 5. 2. 3. 1. A „3400-as rendelet”

A 3400/1938. M.E. sz. rendelet volt a nyilasok egyik fájó pontja. Ezzel Hubay is foglalkozott már 1938. június 15-i felszólalásában, mivel egy MTI jelentés szerint a Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom a tagjaitól olyan nyilatkozatot követel meg, amely ebbe a jogszabályba ütközik. Ezt ő tagadta, majd kijelentette: „Nem szabad kétszínű politikai játékot játszani..., hanem tessék kimondani, hogy tisztviselő nem lehet tagja egyetlen



politikai pártnak sem..., nem lehet kipécézni valamely pártot vagy mozgalmat, amely törvényesen és alkotmányosan működik...és azt mondani, hogy ebbe pedig nem léphetsz be.”<sup>46</sup>

Az 1938. május 20-án kiadott, *az egyesületi tagságra vonatkozó rendelkezések ellen vétő tisztviselők és egyéb alkalmazottak fegyelmi felelősségre vonásáról* szóló rendelet első bekezdésének első szakasza szerint olyan egyesületnek vagy szervezetnek nem lehetnek tagjai, amelyben az állam törvényes rendjével szembekerülhetnek, illetve tilos a részvétel olyan egyesületben vagy más szervezetben, amelynek nincs kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabály vagy amelyet feloszlattak. Mint láthatjuk, Hubay – és mások is – erre hivatkozva tartotta hátrányos megkülönböztetésnek, hogy tagjaikra is alkalmazták a rendeletet. Ugyanakkor nem vette figyelembe, hogy a második bekezdés szerint tilos olyan egyesületben, szervezetben vagy politikai pártban a tagság, amelyhez tartozás vagy a vezetőség irányában való engedelmség vagy más kötelesség megerősítésére esküt, fogadalmat, ünnepélyes ígéretet, vagy bármi más módon olyan nyilatkozatot kíván, amely lelkiismereti lekötéssel jár. Mivel azonban a Nyilas-keresztes Párt ilyen jellegű esküt követelt meg a belépéskor tagjaitól, ezért a panaszai nem vonatkozhattak jogellenességre, csak a jogszabályt sérelmezhatték. Erre vonatkozhatott Baky László 1939. június 21-i beszéde, amelyben azt állította, hogy a rendelet lényegében megtiltja a köztisztviselőknek a szélsőjobboldali pártokban való tagságot. Követelte, hogy a rendelet tűnjön el a magyar közéletből.<sup>47</sup> A további felszólalások azt jelezték, hogy a panaszok képviselők vagy nem voltak tisztában a rendelet tartalmával, vagy sajátosan értelmezték, hiszen tisztában kellett lenniük a pártesküjük szövegével. Kerekes Béla aznap azt kérdezte, hogy mi alapján történnek a kizárások, ha a rendelet nem vonatkozik pártokra, hisz a Nyilas-keresztes Párt nem társadalmi egyesület, hanem politikai párt, aminek a célkitűzéseit a BM nem kifogásolta.<sup>48</sup> Abonyi Ferenc augusztus 2-án azt nehezményezte, hogy a Beszkárt alkalmazottnak nyomtatványt kellett kitölteniük, miszerint aki közülük nyilas párttag, az 24 órán belül kilép; ellenkező esetben fegyelmi vétséget követ el.<sup>49</sup>

A sok tiltakozás végül 1940-ben meghozta a gyümölcsét, amikor az inkriminált rendelet hatályon kívül helyezték. Ezután Budinszky László azon háborgott, hogy a belügyminiszter egy bizalmas rendeletet (820/1940) bocsátott ki a tisztviselők részére, aminek a lényege szerinte a tengelybarátság és a nemzeti szocializmus névleges vállalása, valójában pedig a tettekben való elszabotálása.<sup>50</sup> Keresztes-Fischer Ferenc válaszában kijelentette, hogy „a tisztviselőnek kutya-kötelessége magát annak az irányzatnak alávetni, amelyet az ország alkotmányos szervei megszabtak mindaddig, amíg ez az irányzat uralmon van.”<sup>51</sup>

### 5. 2. 3. 2. Az állampolgársági törvényjavaslat vitája

Eme alponban a *Magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről* szóló, 1879: L. tc. kiegészítése és módosítása miatti nyilas észrevételekrol, panaszokról lesz szó.

Gruber Lajos (1939. augusztus 1.) szerint a javaslat célja, hogy a sorsdöntő problémákról elterelje a figyelmet. Úgy találta, hogy a 8. szakasz a nemzetiszocialisták ellen szól. A (3) bekezdés szerint megfosztható lenne állampolgárságától az, aki külföldi szervezettől vagy kormánytól politikai jellegű tisztséget fogad el, illetve a (4) bekezdés szerint az, „aki az ország törvényeinek megszegésével vagy kijátszásával külföldre távozik”. Ez a tervezett rendelkezés azért érinti hátrányosan a nyilasokat, mert a Nyilas-keresztes Párt és a Hungarista Párt januári feloszlata után százával internáltak és börtönöztek be embereket. Sokan a retorziók elől külföldre menekültek. Úgyszintén megfosztható lenne az (1) bekezdés alapján, akivel szemben a bíróság az 1921: III. (a társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló) tc. alapján bün-

tett vagy vétség miatt bűnösséget állapít meg. Mivel ez a törvény eredetileg a kommunisták ellen irányult, ezért különösen sérelmes a nyilasokra történő alkalmazása. Mindemellett azonban nem esik szó a „valutasíber galíciai zsidókról”, akik pedig „napról napra veszélyeztetik az állam gazdasági rendjét.”<sup>52</sup>

Vajna Gábor szintén szól a zsidókról, mint akiknek nincs érzelmi kötődésük az országhoz. A múlt századi gründolók megszerezték ugyan maguknak az állampolgárságot, de amint gazdasági – „kereseti és sívelési” – lehetőségeik megszűnnek, azt azonnal levetik és elköltöznének.<sup>53</sup> Egy későbbi felszólalásában azt hozza fel, hogy sok zsidó nő csak azért megy Angliába megszülni gyermekét, mert akkor az automatikusan megkapja az angol állampolgárságot.<sup>54</sup> Ezzel szemben áll, legalábbis logikailag, akarva-akaratlanul Palló Imre, aki azt kifogásolja, hogy miért vesztik el azok az állampolgárságukat, akik a megélhetésük biztosítása miatt mennek külföldre dolgozni.<sup>55</sup>

### 5. 2. 3. 3. Internálások, rendőri felügyelet

Keck Antal 1939. szeptember 27-én tartott beszéde foglalkozik részletesen a kérdéssel. Szerinte gond van az alkotmányos jogok érvényesülésével, hisz az országban 1200-an állnak rendőri felügyelet alatt, míg a nyilaskeresztes mozgalom működése óta 124 főt internáltak. Ezekre az eljárásokra minden indoklás nélkül, csak a párthoz tartozás miatt kerül sor, holott pártjuk csakúgy, mint a feloszlatott hungarista mozgalom, belügyminiszteri engedéllyel működik, tehát törvényes alapokon áll. Éppúgy, mint az állampolgársági törvény vitájánál az 1921: III. tc. alkalmazását tartják sérelmesnek – annak eredetileg kommunistaelenes szerepe miatt –, itt a 4352/1920 sz. BM rendelet alapján történő elítéléseket nehezményezi, mivel az szintén antikommunista célból született.<sup>56</sup> Azt, hogy azért a nemzetiszocialistákkal szembeni szabadságelvonással járó kényszerintézkedések nem szüntek meg, az is bizonyítja, hogy 1941 végén e tárgyban interpellált.<sup>57</sup>

### 5. 2. 3. 4. Egyéb sérelmek

Kerekes Béla kifogásolta, hogy nyilasokat arra hivatkozva zárják ki a Vitézi Rendből, hogy annak kiskatéjának 5. pontja szerint „a vitész csak olyan társadalmi egyesületnek lehet a tagja, amelynek alapszabályai és célja a Vitézi Rend szellemével nem ellenkeznek.”<sup>58</sup> Budinszky László augusztus 2-án arról beszélt, hogy a Nyilaskeresztes Párt képviselőinek gyűlés megtartása iránti igényeit változatos indokokkal sorozatosan utasítják el, ami a gyülekezési jog és a képviselői szólásszabadság megsértése. Ilyen kifogások a következők: a mezőgazdasági munkáktól nehogy távol maradjanak; üdülőhelyi szempontból nem kívánatos; köznyugalmi indokok; júliusban még ne számoljanak be a nyilas képviselők – mert az nem szokás; bérnyelés, vasárnap, gyűléstilalom; a visszacsatolt területeken rendőrruralom van, egyáltalán nem engedélyeznek gyűléseket.<sup>59</sup>

Ugyancsak ő kérdezte meg december 13-án, hogy az 1939: II. tc. alapján alkalmazott fokozottabb gyűléstilalom tekintetében a MÉP miért esik más elbírálás alá<sup>60</sup>, illetve, hogy a Tisztelt Házban elhangzottakat, hivatalos jegyzőkönyveket, naplókat miért nem lehet idézni. Követelte, hogy az ügyész ne cenzúrázhassa azt, ami a képviselőházban elhangzott.<sup>61</sup> Palló Imre augusztus 9-én a Magyar Újság betiltása ellen emelt szót.<sup>62</sup>

Míndezeknek az lett a következménye, hogy Hubay 1939. szeptember 29-én bejelentette, a nemzeti szocialista pártokkal szemben érvényesülő diszkriminatív intézkedések miatt a „látzatparlament működéséhez nem asszisztálunk és pusztá jelenlétünkkel sem, még közvetve sem



vállalhatjuk a felelősséget egy olyan politikáért, amely az országot hitünk szerint katasztrófa és lelki meghasonulás felé viszi.” A Nyilaskeresztes Párt „fenntartja magának a jogot, hogy ön maga állapítsa meg azt az időpontot, amikor is ... a parlamenti munkába újból bekapcsolódjék.”<sup>63</sup>

Ez az önkéntes távolmaradás azonban mindössze másfél hónapig, november 15-ig tartott. Aznap Jandl Lajos már követelte is a belügyminiszter lemondását, mivel öt héttel korábban igazságtalanul hurcoltak el embereket egy röplap ügy miatt.<sup>64</sup> Hátrányos megkülönböztetésnek számított, hogy „a honvédség tisztikara olyan nyilatkozatokat köteles aláírni becsületszóra, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagjaival összekötetésben nem áll...” (Vajna Gábor, 1940. november 27.)<sup>65</sup>

#### 5. 2. 4. A nemzetiszocialista képviselők jogsértései

Annak ellenére, hogy a törvényességet oly gyakran kérték számon a kormányon, többük korántsem viselkedett szabálytisztelő állampolgár módjára. A parlamenti mentelmi bizottságnak állandó „ügyfelei” voltak egyes nyilas képviselők, volt, aki szinte notórius szabályszegőnek számított. Pl. Hubay Kálmán mentelmi jogát csak 1939. november 28-án 12 ügy miatt függesztették fel.<sup>66</sup> Az eljárásra általában rágalalmazás, tiltott formaruha viselése, engedély nélküli gyűlés tartása, sajtórendészeti vétség miatt került sor. Ezeknél súlyosabb vád volt az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló büntett. Szálasi – akit pedig jogerősen három évi fegyházra ítélték az előzőleg említett büntett miatt – mozgalmának uralomra jutását célul kitűző szervezkedés kezdeményezője és vezetője Wirth Károly nyilas képviselő volt. A fent említett büntett, illetve a felforgató mozgalom feljelentésének elmulasztása miatt öt képviselő mentelmi jogát függesztették fel 1940 novemberében.<sup>67</sup> Tervük az volt, hogy miután Szálasi kiszabadították fogságából, Horthyt arra kényszerítik, hogy adja át a hatalmat vezetőjüknek. Wirth futárt menesztett Rudolf Hess-hez, hogy megtudakolja a német kormány álláspontját, de végül úgy határoztak, hogy attól függetlenül végrehajtják tervüket.<sup>68</sup> Szorosan kapcsolódott a tervhez a Kovarcz Emil irányította Vasúti Front, amely a puccshoz a vasutasok körében szervezett támogatókat.<sup>69</sup> Wirthet a Budapesti Büntető Törvényszék négy és fél év szabadságvesztésre ítélte 1940. december 21-én, amit a Kúria 1941. január 31-én tizenöt évre súlyosbított, míg Kovarczra a legfelsőbb honvédtörvényszék két évi börtönbüntetést szabott ki<sup>70</sup>, és amely elöl Németországba szökött.

#### 5. 2. 5. A nemzetiségi kérdés

Ez a probléma általában a németiséghez való viszonytal kapcsolatban merült fel. Érdekes módon a nyilasokat kétoldról is támadta – közvetve vagy közvetlenül – a kormánypárt. Gyakran vetették a szemükre a németbérencség vádját, ugyanakkor a helyi németeket azzal ijesztgették, hogyha a nyilasok kerülnek hatalomra, a német nyelv használatát betiltják. Már az előző országgyűlési ciklusban is hangzott el nyilas felszólalás a kérdésben. A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítése kapcsán Hubay 1938 november 12-én kijelentette: „Mi, tisztelt Ház, nem lehetünk az új magyar birodalomban az a náción, amelyik süvegelteti magát.”<sup>71</sup> A birodalom más népeit egyenjogúnak kell tekinteni – állította.

Az új képviselőházban ugyancsak ő panasolta fel 1939. június 21-én, hogy miközben pángermánizmussal vádolják őket, addig Sopronban sovíniszta címkével látták el a pártot mondván, a hazai németiség érdekét csak a kormánypárt képviseli. Ez utóbbit erősíti meg az is, hogy a Volksbund jelöltjei a MÉP listáján szerepeltek. Népi önkormányzatot javasolt, amit a nemzetiségi törvényjavaslatban fejtett ki.<sup>72</sup> Ugyanaznap Vágó Pál szintén erről a problémá-

ról beszélt. Felemlítette, hogy a helyi lapokban gyakran vádolják őket. Erre konkrét példa a „Sopron Vármegye (című lap, melynek) kiadója dr. Frank, kitért zsidó, a vállalat nyomdájának igazgatói Leszner Imre és Czeinek Győző ugyancsak a választott néphez tartoznak...”<sup>73</sup>

A támadások azonban nem tudhatók be egyértelműen a kormánypártnak, mivel ekkor a Volksbund és a nyilasok között meglehetősen rossz volt a viszony, mert a nyilasok nem fogadták el a Volksbund kizárólagos jogát a magyarországi németek szervezésére, illetve egyes nyilas körök valóban sovén módon viszonyultak a német iskolakérdéshez, illetve általában a német nyelvoktatáshoz. Palló Imre például 1940. június 4-i a nyolcosztályos népiskolával kapcsolatos törvényjavaslat vitájában azt kifogásolta, hogy a kereskedelmi iskolákban német nyelven is meg kell felelniük a felvételizőknek. Ez szerinte azzal járna, hogy a zsidók és a nemzetiségiek előnyben lesznek a bekerülésnél.<sup>74</sup>

Vele szemben azonban Jandl Lajos támogatta a német nyelvoktatást, tehát a kérdésben a nyilasok is megosztottak voltak.<sup>75</sup> Ugyancsak ő hozta az országgyűlés elé azt a híresztelést, amely szerint a németeknek hamarosan el kell hagyniuk az országot, illetve, hogy a nemzeti-ségük miatt nem kaphatnak földbérletet. Eme kijelentése következtében hatalmas botrány tört ki a képviselőházban.<sup>76</sup> Végül törvényjavaslatot nyújtottak be<sup>77</sup>, amit 1940. június 7-én jegyeztek be az indítványkönyvbe „Hubay Kálmán és Vágó Pál: Törvényjavaslat Magyar Szent Korona területén élő népcsoportok önkormányzatáról és anyakönyvvezetéséről címmel.

Még aznap Tasnádi Nagy András, a képviselőház elnökének javaslatára a Ház olyan értelemben határozott, hogy a javaslatot nem nyomtatja ki és azzal érdemben sohasem foglalkozik.<sup>78</sup> Ekkor a kérdést szabályozó hatályos jogszabály az 1868: XLIV. tc. volt, amely szerint „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek: az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek e hon minden polgára, – bármely nemzetiségű legyen is – egyenjogú tagja.”

„A nemzetiszocializmus filozófiája ... olyan vitalizmus, amelyben a faj a nemzetet helyettesíti,” – állítja Polányi.<sup>79</sup> Míg a fasiszta elméletekben a nemzet a központi fogalom, a náciizmus a faj, a népiség, illetve a nép fogalmát emeli be ideológiájába. Ez a fogalomváltás a magyar nemzetiszocialista eszmékben is fellelhető. Ebben a törvényjavaslatban is a népiség, népcsoport, népközösség kifejezést használják a betérjesztők. Az elsőrendű cél, Nagy-Magyarország helyreállításának megvalósulásával szakítanának az asszimilációs törekvésekkel, a nem-magyar népek önálló népiségét elismernek és önkormányzatot biztosítanak számukra. Konkrétan arra törekedtek, hogy Kárpátalja ne mint terület kapjon autonómiát, hanem a ruszinok kapjanak önkormányzatot. Ez az elv azért fontos, mert a népi németek nem egy tömbben éltek, mint a ruszinok, így számukra a területi autonómia megadása nehézségekbe ütközött volna.

A javaslat főbb pontjai szerint minden „államépítő tulajdonságokkal rendelkező” népcsoportnak (a zsidó nem ilyen) joga van saját népközösség megszervezésére; az állam nem szól bele az önkormányzatukba, az államfő csak szentesíti azt; az anyanyelvű oktatást biztosítani kell; saját anyakönyvet kell bevezetni; mindenfajta beolvastási kísérlet büntetendő lenne. A Magyar Birodalom gondolatát azonban a németek sem favorizálták, mégha az szervesen kapcsolódott is volna a Német Birodalom életterébe, sokkal inkább megfelelőnek találták, ha a térség atomizálódik, így egy konkurens államalakulatnak az esélye sem merülhetett fel.

A kormány, Telekivel az élen, nagyon kedvezőtlenül reagált a törvényjavaslatra. A propaganda minden eszközével támadták, a cenzúra nem engedte, hogy a nyilasok saját lapjaikban illetve röplapokon kinyomtassák indoklásukat, az integrációt megtestesítő birodalmi gondolatot egyszerűen elhallgatták, így lehetőség nyílt a nyilasok hazaárulóvá minősítésére.



A Házban is minden párt elhatárolódott tőlük, sőt a miniszterelnök július 12-én összeférhetlenségi indítványt tett Huby és Vágó ellen (igaz, Csia Sándor meg Teleki ellen a kampány és sovén megnyilatkozásai miatt). Július 22-én Teleki beterjesztette a kárpátaljai önkormányzatról szóló törvényjavaslatot. Ezen a napon az ítélebizottság megszűntnek nyilvánította Huby és Vágó képviselői megbízatását, amit másnap a képviselőház ülésén jelentettek be.<sup>80</sup>

A kampány következtében egyébként a nyilasok támogatottsága nagymértékben csökkent.<sup>81</sup> A „németkérdés” rendezése végül a 2. bécsi döntéssel „árukapcsolásban” történt meg.

Az igazságügyi miniszter által beterjesztett, a „Nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről” szóló törvényjavaslatban Vajna Gábor 1941. február 5-én ismertette pártja álláspontját. Eszerint a Nyilaskeresztes Párt azt elvileg elfogadja, de a „nemzetiségi” szó helyett inkább a „faji” vagy a „népiségi” kifejezést ajánlja. Ugyanakkor felteszi a kérdést, hogy „faj-e a zsidóság vagy felekezet?” Mivel a zsidóknak megvan az anyanyelve (héber, jiddis), ezért nem tudja elfogadni azt, „hogy a zsidót anyanyelv hiányában felekezetnek minősítsük.” Még hozzászól: „nem akarjuk mi a zsidókat bántani, hosszú életet kívánunk nekik és jó üzleti lehetőségeket, Európa határain kívül.” Végezetül kijelenti, hogy a javaslatot nem fogadják el.<sup>82</sup>

### 5. 2. 6. A kormányzóhelyettes-választás

1941 végén Horthy betegségekor felmerült az utódlás kérdése. A kormányzóhelyettesi posztra a volt miniszterelnökök, Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás és Törek Géza, a Kúria elnöke is Horthy Istvánt találta alkalmasnak, akit a kormányzó, saját bevallása szerint „tépelődvé” bár, de szintén elfogadott<sup>83</sup>. Ez a lépése azonban egyrészt a legitimisták, másrészt a szélsőjobb ellenérzését vívta ki, mivel az előbbiektől tartottak, hogy ezzel a lépéssel lezárulhat Habsburg Ottó előtt a trónra lépés lehetősége, míg az utóbbiak a jelölt liberális, zsidó – és angolbarát orientációját kifogásolták (miképpen a német politika irányítói is, akik azonban a szövetségesre való tekintettel nyíltan nem léptek fel).

A legitimisták végül úgy voltak hajlandók elfogadni a törvényjavaslatot, ha abban az utódlási jog nem szerepel,<sup>84</sup> – Horthy ezt az „Emlékirataim”-ban úgy írja le, hogy ez is az ő kifejezett kívánsága volt<sup>85</sup> – a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség és a Nyilaskeresztes Párt pedig ellene szavazott.

Az 1942: II. tc. a kormányzóhelyettesről kimondta, hogy személyére a kormányzó tesz javaslatot és az országgyűlés két házában együttes ülésén történik a választás. Erre 1942. február 19-én, közfelkiáltással, került sor, amit a *vitéz nagybányai Horthy István úrnak kormányzóhelyettesé megválasztásáról és eskütételéről* szóló 1942: II. tc.-kel cikkelyeztek be. Mivel a kérdésben Matolcsy Mátyás nem tette magáévá Szálasiék álláspontját, kilépett a pártból és a kormánypárthoz csatlakozott.<sup>86</sup>

### 5. 3. Igazságügy

Az előző fejezet végén érintettük egyes nyilas képviselők „törvénytisztelő” magatartását. Ilyen esemény bekövetkezése várható volt, hisz amellet, hogy állandóan kifejezésre juttatták az alkotmányhoz való hűségüket, nem győzték hangsúlyozni az állami és társadalmi berendezkedés megváltoztatásának szükségességét. Keck Antal 1939. június 28-án arra hívta fel a figyelmet, hogy statáriális eljárás a február 4-i elrendelés óta nem indult. Ezért megkérdezte, hogy indokolt-e a fenntartása, illetve javasolta, hogy azt terjesszék ki a valutásfólbólásra és a fizetési eszközökkel történő visszaélésekre.<sup>87</sup>

A Büntető törvénykönyvet (1878: V. tc.) gyakran kritizálták, hisz azt egy zsidó készítette a liberális korban. Baky László 1939. november 23-án az igazságügyi tárca költségvetésével kapcsolatban elhangzott beszédében arra hívta fel a figyelmet, hogy büntetőtörvénykönyvünk „a súlyos testi sértést, amely a magyar nép vérmérsékletéből és virtusságából származik, súlyosan bünteti, ezzel szemben a sikkasztást, a csalást, a hűtlen kezelést, és minden olyan bűncselekményt, amely a zsidók faji tulajdonságaival némileg összefügg, sokkal enyhébben bírálja el.”<sup>88</sup> Budinszky László a „Magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről” szóló törvényjavaslat tárgyalásakor kijelentette, hogy új törvénykönyvre van szükség, nem pedig a Csemegi-kódex toldozgatására.<sup>89</sup>

Az 1941-es büdzsé tárgyalásakor Mosonyi Károly kijelentette, hogy a stróman működésével a nemzet egyeteme ellen követ el bűncselekményt. És ugyancsak tőle egy idézet, amely érzékelteti a nyilas frazeológiát: „A magyar jogász nemzet... A mi fajidegen és koridegen jogrendszerünk nemzetközi szellemisége helyett eredeti, népi jogászai tehetségünk fog kiépíteni két olyan ösvényt, amelyek közül az egyik a faj, a család, a nép, másik az egyén, a társadalom és az állam igazi védelme felé halad és a végén összefut egy totális nemzet céljában.”<sup>90</sup> Budinszky a bírói függetlenség megőrzésére hívta fel a figyelmet.<sup>91</sup>

Szendrői-Kovács Gyula szerint „a magyar jogászságról akkor történnék meg a megfelelő gondoskodás, ha a harmadik zsidótörvényt...nemcsak meghoznák, hanem a kor követelményeinek megfelelően végre is hajtánák.”<sup>92</sup> Budinszky 1941 novemberében követelte, hogy az igazságügy minden ágazatából zárják ki az 1939: V. tc. hatálya alá esők mellett azokat is, akiknek zsidó a felesége, félvér a gyereke, akik zsidó felmenőkkel és egyéb zsidó kapcsolatokkal rendelkeznek.<sup>93</sup>

#### 5. 4. A szociális kérdés

A probléma hangsúlyosan vetődött fel az *Országos Nép és – Családvédelmi Alapról* szóló törvényjavaslat tárgyalásakor. Serényi Miklós 1940. június 24-i beszédében megemlítette, hogy a magyarországi házasságok terméketlenek. Különösen a Dunántúlon alacsony a természetes népszaporulat, az 1205 egykés községből 930 itt található. Egy terjedelmes listát is ismertett a teendőkről, melyek a következők:

- többgyermekes családnak azok számítsanak, ahol minimum 3 gyerek van.
- „Gyermektelen család után az egész vagyon, egy gyermekes család után a vagyon 2/3 része, kétgyermekes család után a vagyon 1/3 része örökség útján a magyar államra száll vissza.”
- Az állam juttassa ezt a vagyont a többgyermekes családoknak.
- A rászoruló házásoknak kölcsön nyújtása, amelyből a visszafizetendő rész a családban születő gyermekek számával csökken.
- „A tízezer pengőn aluli jövedelmű családok a harmadik gyermektől kezdve gyermekenként 10-10%-os adóengedményben részesülnek.”
- Az ennek következtében fellépő költségvetési hiányt az aggregényektől illetve a tízévi házasság után maximum két gyerekkel rendelkező családoktól beszedendő adóból kellene fedezni.
- Ugyancsak az ilyen szülőknél lenne behajthatandó az az összeg, melyből a többgyermekes családok gyermekeinek iskoláztatási költségeire nyújtott kedvezmény illetve mentesség lenne fedezendő.
- „A többgyermekes családoknak lakást adó lakástulajdonosok 1% adózási kedvezmény-



ben részesülnek. Számptalan panasz van arra, hogy különösen zsidó háztulajdonosok egyáltalán nem akarnak többgyermekes családokat befogadni házukba...”

– „Az állam az állások betöltésénél elsősorban többgyermekes családapát vagy pedig többgyermekes családból származó utódokat vehetne figyelembe.”

– „A mezőgazdaságban a többgyermekes családoknál bevezetendő a családi pótlék.”

– A családok vidékről a városba történő költözése csak kormányhatósági engedéllyel lenne lehetséges, mivel a városokban tapasztalható „erkölcsi elfajulás” – amelynek szinte százszázalékig a zsidók az okai – veszélyezteti a családi életet.

– Azon sokgyermekes családok, amelyek már városba költöztek, állami támogatással visszatelepítendő a falvakba. Veszélyes, hogy mintegy 100 ezer zsidó tart Budapesten magyar cselédlányt.

– A fogamzásgátló szerek forgalomba hozatala szigorítandó.

– „Az egykés községek semmiféle támogatásban nem részesülhetnek.”

Óriási propagandát igényelt, valamint azt, hogy állítsanak fel ingyenes házassági tanácsadó szolgálatot. A törvényjavaslatot azért nem fogadta el, mert úgy látta, hogy a célját nem fogja elérni.<sup>94</sup>

Ugyanezen a napon Matolcsy Mátyás, pártja vezérszónokaként szölt a javaslatához. Teljesen rossznak tarja azt a megoldást, hogy a szociálpolitikai kérdéseket társadalmi, egyesületi úton kívánják rendezni, nem pedig „szerves állami megoldással”. Követeléseik több ponton megegyeznek a nyilasokéval, néhány plusz igény azonban található, mint amilyen a szülési, a beteg, a baleset és a rokkantbiztosítás kiterjesztése a falusiakra, illetve a minimális munkabérek és munkaidő törvényi szabályozása a mezőgazdaságban dolgozókra. A visszatért Felvidékről szölv megállapítja, hogy ott fejlett szociális biztosítási rendszer működött, amelyet azonban nem terjesztettek ki, hanem egy olyan „öszvér-rendeletet” (11.770/1939. M.E. sz. rendelet) hoztak a területre vonatkozóan, amelyben „117 utalás van a cseh biztosítási törvényre és annak alkalmazására.”<sup>95</sup>

## 5. 5. Kultúrpolitika

1940-ben tárgyalta az országgyűlés a *nyolcosztályos népiskoláról* szölv törvényjavaslatot. A Nyilaskeresztes Párt azt helyesnek és szükségesnek találta, viszont a kormánnyal szembeni bizalmatlansága miatt – mely a törvények, különösen a zsidótörvények, szerintük nem megfelelő, végrehajtására vezethető vissza – nem fogadta el.<sup>96</sup> Hasonló indokból utasította el a Nyilaskeresztes Front, amelynek álláspontját Paczolay György ismertette. A legnagyobb hibául azt rötta fel, hogy közoktatásügyünkre a közeposztály szemlélete nyomta rá bélyegét, ami azért gond, mert ebbe a társadalmi rétegbe beépültek a 100 éve betelepült, magyar tradíció nélküli idegen elemek.

Mivel a nevelői intézmények 66%-a felekezeti jellegű, ilyen iskolában tanít a tanítók 55%-a, illetve ilyenbe jár a tanulók 62%-a (ugyanazek az adatok a katolikus iskolák esetében 40, 35 illetve 39% az összesből), ezért arra szölvítja fel az egyházakat, hogy ne panaszkodjanak. Mint az első fejezetből láthattuk, a náciizmus kizárólagosságra törvő ideológia, semmilyen más hatalmat nem fogad el, így az erős társadalmi hatással rendelkező egyházak közéleti szereplését sem nézte jó szemmel.<sup>97</sup> Rapcsányi László arra hívta fel a kultuszminisztert, hogy ne tőrje el, hogy az iskolákban az oktatói karnak pártpolitikai agitációt kelljen folytatnia.<sup>98</sup>

Az 1941-es költségvetés tárgyalásakor Palló Imre kijelentette, hogy „a szellemi honvédelem a csöd felé halad”, a zsidó erkölcsöt és szellemiséget sugárzó művek túlsúlya figyelhető

meg.<sup>99</sup> Ugyancsak ő volt az, aki autodafera bízott, amikor a kikeresztelkedett zsidó Szerb Antal „Magyar irodalomtörténet”-ét támadta.<sup>100</sup> Mivel a zsidó tanulóknak „erkölcsromboló” hatást tulajdonítottak, követelték a magyar gyerekektől való teljes szeparációjukat.<sup>101</sup>

## 5. 6. Honvédelem

A szélsőjobboldali képviselők a honvédelmi kiadásokat mindig a lehető legnagyobbra kívánták feltornászni. Úgy látták, hogy „semmi összeg se elég arra, hogy a honvédséget korszerűvé fejlesszük.”<sup>102</sup> A háborús szerepvállalás növelése mellett legfontosabb követeléseik a zsidósággal függtek össze. A munkaszolgálat megítélése gyakran került napirendre. Szöllösi Jenő 1940 novemberében azt mondta, hogy a munkaszolgálatra nem tartanak igényt, de ha már megszervezte a kormány, akkor igyekezzen kikényszeríteni a megfelelő munkavégzést, ugyanis egy felmérés szerint – mely szerinte „feltűnő jóindulattal” kezelte a kérdést – a normális munkaszolgáltatásnak mindössze 40%-át végzik el. Ez a teljesítmény és a viselkedésük pedig a falvak népét megbotránkoztatja.<sup>103</sup>

Serényi Miklós munkateljesítményüket egy magyar munkás munkájának 10%-ra becsülte. Feháborítónak találta, hogy rengeteg csomagot kapnak, a kincstári koszt így több esetben a moslékban kötött ki, miként azt is kifogásolta, hogy zsidó honvédelmi özvegyek lehetnek.<sup>104</sup> Baky László 1941. november 12-én azt sérelmezte, hogy zsidó származású katonatisztek, illetve akiknek a felesége zsidó származású, még mindig nem teljesítenek katonai szolgálatot. Követelte az eltávolításukat, miként a tartalékos tiszték közül is.<sup>105</sup> Palló Imre viszont 1942 áprilisában úgy találta, hogy „a zsidóságot (...) be kell sorozni és be kell kényszeríteni a lehető legnagyobb számban munkaszolgálatba, mert munkára nagy szükség van.” Követelte, hogy ne adjanak a zsidóknak magyar honvéd egyenruhát, mert azt nem érdemlik meg.<sup>106</sup> Baky László a honvédelmi törvény novellájának tárgyalása kapcsán elhangzott felszólalásában azt kívánta elérni, hogy a munkaszolgálatos zsidókat egyáltalán ne, vagy csak havonta egyszer, szigorú körülmények között látogathassák meg hozzátartozóik. Arra kérte a honvédelmi minisztert, hogy ha egyenruhában teljesítenek munkaszolgálatot, annak színe és szabása élénken üssön el a honvédség uniformisától. Üdvözölte, hogy a vagyonosabb zsidókat – ügyvédeket, orvosokat – is bevonultatják, nemcsak a szegényeket, mert így nem tudnak hasznat húzni abból, hogy magyar kollégáik a fronton vannak. Követelte, hogy a bevonultakat adóügyekben „ne molesztálják.” Megállapította, hogy a harctéri propaganda javult – korábban ő ajánlotta fel a bolsevikok elleni háborús propaganda céljaira a nyilas lapokat<sup>107</sup> –, de azt még fokozni kell.<sup>108</sup> Ezt a törvényjavaslatot valamennyi náci párt elfogadta. Vajna Gábor ugyanekkor azt kívánta, hogy a rémhírek ellen hathatósabb intézkedésekkel lépjenek fel. Halálbüntetést javasolt a katonabujtatásra, a katonaszöktetésre, illetve a fegyveres szolgálat alól való kivonásra bűjtőkkel szemben.<sup>109</sup> Serényi szerint a zsidók örültek, amikor szovjet gépek Budapestet bombázták, sőt még rádióikkal irányították is a repülőket. Így fordulhatott elő, hogy a Lipótvárosban és a Dohány utcában még tévedésből sem hullottak bombák.<sup>110</sup>

Az 1943-as büdzsé tárgyalásakor az imrédysta Jaross Andor keveselte a honvédelmi tárca bruttó 200 millió pengős emelését, mivel az az áremelkedések miatt valójában csak 40 milliót jelent. Úgy vélte, hogy „egész iparunkat... át kell állítani honvédelmi célra.”<sup>111</sup> Halmai János ugyanekkor a csendőrségnek a honvédelmi minisztérium alá helyezését szerette volna elérni.<sup>112</sup>

Az *Egyszeri hadkötelezettségi adó és rendkívüli hadiadó* elnevezést viselő törvényjavaslat tárgyalásakor Mosonyi Kálmán úgy vélte, hogy a pénzügyminiszter indoka helytelen, misze-



rint a „rendkívüli körülmények között anyagi szolgáltatással járuljanak hozzá az államháztartás rendkívüli kiadásainak fedezésére,” azok, akik nem katonák és honvédelmi munkára sem vehetők igénybe. Szerinte „a hadmentességi adó helyes alap gondolata egyedül az lehet, hogy aki vérráldozattal vagy katonai szolgálattal nem veszi ki a részét a háborúból, az hozzon fokozottabb anyagi áldozatot.” Ugyancsak kifogásolta, hogy a 24 és 70 év közötti férfiakra vonatkozna. Helyesebb lenne 60 évre leszállítani a felső korhatárt.<sup>113</sup> Ehhez a kérdéshez kapcsolódva Serényi azt hiányolta, hogy a pénzügyminiszter – a miniszterelnök ígéretével ellentétben – nem terjesztette be a zsidó vagyonadót.<sup>114</sup>

Vajna Gábor azt követelte, hogy a zsidókat kapcsolják ki a háborúból, rádióikat és telefonjaikat pedig el kell kobozni, vagy elvenni, valamint azt, hogy a zsidók ne kaphassák meg ugyanazt a kitüntetést, amit a harcoló magyar katonák.<sup>115</sup>

### 5. 7. A zsidótörvények

A szélsőjobboldal gyakran támadta a második zsidótörvényt, mondván, hogy a környező államokban súlyosabb a szabályozás, ezért várható, hogy azokból is hozzánk fognak bevándorolni. Maróthy Károly a kormányzat szemére hányta, hogy a törvény végrehajtását „nem igyekezik elősegíteni”, holott ez a „kibívói révén igenis sokkal enyhébb, mint az első zsidótörvény volt.”<sup>116</sup> Meglátása szerint esztelenség volt, hogy a zsidóságnak csak a jogi szeparációja történt meg, viszont a vagyona megmaradt, így a gazdasági hatalmát fel tudja használni a magyarsággal szemben. Ezzel azt sikerült elérni, hogy önálló – az országgal ellentétes – kül- és belpolitikát folytatnak, és „célkitűzéseik többé már nem magyar célkitűzések.”<sup>117</sup> Vajna Gábor azt hiányolta, hogy a zsidótörvényekhez nem készült végrehajtási utasítás (holott részletes utasítások láttak napvilágot). Követelte a „nemzet megrontásáért” dolgozó zsidók internálótáborokba és börtönökbe zárását.<sup>118</sup> A fokozódó nyomást mutatják az olyan követelések, mint Maróthyé, miszerint a zsidóság kitelepítését elő kell készíteni és végre kell hajtani, újabb zsidótörvényekre akkor pedig nincs szükség.<sup>119</sup>

1941-től azonban egyes képviselők fokozottan kezdték el követelni az újabb zsidótörvényt. Serényi érvként hozta fel, hogy tíz zsidó jövedelme az elmúlt négy évben 2 117 072 pengőről 4 355 438-ra emelkedett, miközben a vagyonuk 24 347 841-ről 42 359 708 pengőre nőtt.<sup>120</sup> Tatár Imre 1941. február 19-én viszont arra hivatkozott, hogy mivel az előző két zsidótörvény semmit sem ér, és mivel az országban mintegy 800 ezer zsidó van, ezért az újabb szabályozás fokozottan fontos. Ezt támasztja alá Teleki Mihály földművelésügyi miniszter azon kijelentése, hogy az országban lévő 515 ezer katasztrális hold zsidóbirtokból (kitértekkel ez 580 ezer hold) 1940 szeptember 30-tól a jelen időpontig azért tudtak csak 27 ezret kiosztani, mert a második zsidótörvény alapján a tulajdonosok panasszal élhetnek.<sup>121</sup>

A házassági törvény módosításáról szóló javaslatot július elsején kezdte el tárgyalni a parlament. Ez a módosításokkal végül fajvédelmi javaslattá alakult, amelyet a Ház általánosságban másnap el is fogadott. A felsőház módosításokkal fogadta el, ezért a két ház közötti ellentétet közös bizottság oldotta fel.

Serényi szerint 1941 végén a zsidóság hatalmasabb volt, mint valaha, és ennek jórészt a belügyminiszter az oka, hisz pl. a kiutasított zsidók visszatérnek, miközben a Dél-Erdélyből menekült magyarokat erőszakkal visszaküldik román területre.<sup>122</sup> Az izraelita vallásfelekezet jogállásának szabályozása kapcsán Mosonyi arról beszélt, hogy a fajjagyalázásról szóló törvényt követően sok az áttérés, főleg a nők körében, a zsidó hitre, amit a jövőben meg kellene akadályozni. A törvényjavaslatról megjegyzi, hogy azt a bekezdést, amely az izraelita felekezetet

törvényesen elismert vallásfelekezetnek nyilvánítja, kihagyná, amúgy támogatja azt<sup>123</sup>, nem úgy, mint Serényi, aki szerint soha nem fogja elérni a célját.<sup>124</sup>

Vajna egy interpellációjában javasolta a harmadik zsidótörvény mielőbbi beterjesztését, a pajesz kötelező viselését a sárga csillag bevezetéséig, és a zsidók ukrajnai munkatáborokba szállítását.<sup>125</sup> Tatár Imre a zsidóbirtokról szóló törvényjavaslat (*negyedik zsidótörvény*) tárgyalásakor 1942. május 29-én követelte, hogy egyetlen zsidó se kerülhessen kivételezés alá, még földbérletük se lehessen.<sup>126</sup> Matolcsy Mátyás szerint két ok miatt sürgető a kérdés rendezése. Az egyik magyar fajvédelmi, a másik külpolitikai. Ez utóbbi nem a németeknek való megfelelés miatt szükséges, hanem azért, „hogy az új Európába méltó módon bekapcsolódhassunk.”<sup>127</sup>

Gosztonyi szerint ideiglenes megoldásként – a végleges felhasználásig – hadiüzemmé kellene nyilvánítani minden 100 holdon felüli zsidó birtokot, melynek élére katonai szolgálatra valamely környékbeli gazdát kellene behívni, aki a honvédelmi törvény hatálya alatt vezetné azt. A sárga csillag bevezetésének késedelmét érthetetlennek tartotta mondván, hogy csak Svájcban és Svédországban vannak hasonló állapotok.<sup>128</sup>

Serényi több interpellációjában is foglalkozott a lakáskérdéssel, és ezzel összefüggésben a zsidók gettókba zárásával. A zsidóknak családonként egy szoba-konyhás lakást juttatott volna a gettókban, melyeket a 30 ezernél nagyobb városokban kellene felállítani, a kisebb településekre pedig teljes „zsidótlanítás” várna. Minden alkalmat meg kellene adni számukra az önkéntes kivándorlásra.<sup>129</sup> Sérélmezte, hogy a miniszterelnök azon bejelentése után, hogy a zsidóknak csak kétszobás lakásuk lehet, falbontással a 4-5 szobás lakásokból kétszobásokat alakítottak ki.<sup>130</sup> 1943 decemberében újfent kijelentette, hogy a lakáskérdés megoldását jelentené a zsidók gettókba szorítása, míg a háború kitörése óta bevándorolt zsidókat ki kellene telepíteni.<sup>131</sup>

Palló Imre a zsidók erkölcstelen magatartása miatt azt kívánta elérni, hogy jelöljenek ki számukra külön fürdőket.<sup>132</sup>

## Utószó

A német megszállást követően, amikor is a Gestapo nyomban letartóztatott tizenhárom képviselőt, 1944. március 22-én a Ház üléseit bizonytalan időre elnapolták. Kállay felmentése után Horthy Sztójayt nevezte ki miniszterelnökké, aki május 24-én, amikor az immár csonkaképviselőház megkezdte munkájának folytatását, bemutató beszédében kijelentette: „*Meg akarjuk valósítani a jobboldali és fajvédő politika minden elvi és gyakorlati célkitűzését a zsidókérdés gyökeres megoldásától kezdve a gazdasági, társadalmi, szociális, népnevelési, jogalkotási és jogszolgáltatási reformokig...*”<sup>133</sup>

Május 26-án a képviselőház mandátumának egy évvel történő kivételes meghosszabbítása felől határozott, mivel az június 9-én járt volna le és az új választásokat nem lehetett volna lebonyolítani.<sup>134</sup> Június 2. után hosszabb szünet következett az országgyűlés munkájában, miközben jelentős változások zajlottak le: augusztus 29-én a Sztójay-kormányt Lakatos Géza kormánya váltotta fel. Az új kabinet szeptember 21-én mutatkozott be a képviselőházban. Ebből az alkalomból Kóródy Tibor bírálta az előző kormányt, mivel az – az országgyűlést kikapcsolva – rendeletekkel kormányzott. Az elmúlt hat hónap zsidórendeleteivel kapcsolatban kijelentette, hogy a Budapesten élő 250 ezer zsidó munkaerejét – a legnagyobb munkaerőhiány idején – fel lehetne használni, hisz csak fogyasztanak, de nem termelnek.<sup>135</sup> Ezzel a beszédével lényegében a zsidók mellett állt ki, hiszen azzal, hogy a munkába állításu-



kat követelte, egyben az országban tartásukra is voksolt, ami összekapcsolva a nemzetgazdaságban való szükségességükkel az életüket jelentette – volna.

Szöllösi Jenő a pártok feloszlását – amit Sztójay augusztus 24-én rendelt el – alkotmányellenesnek találta és annak a kívánságának adott hangot, miszerint a belpolitikát „*át kell állítani világnézeti síkra, arra a világnézeti síkra, amely Berlin felé tekint és onnan várja Magyarország számára a jobb sorsot.*”<sup>136</sup>

A németek szélesebb jobboldali koalícióra kívánták alapozni az új berendezkedést, így az ő sugallatukra kezdeményezték a nyilasok még szeptember folyamán a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének a megalakítását. Az alapokmány tervezetét – a nyilas jelleget tompítva – Bárdossy László készítette el. A szövetség megalakításához 130 képviselő járult hozzá, de ténylegesen csak 115-en léptek be, miközben a parlamenti többséghez 150 főre lett volna szükség.

Veesenmayer ugyan azt ajánlotta, hogy a Nemzeti Szövetség kényszerítse ki a kormány lemondását, mindazonközben a nyilasok nem hagytak fel a puccs előkészítésével, amelyre a kiugrási kísérletkor került sor, október 15-én.<sup>137</sup>

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a nemzetiszocialista képviselők arányukhoz képest sokszor szólaltak fel a képviselőházban, különösen jelentős volt az interpellációik száma. A felszólalások fő témáit az antiszemita, szociális, németbarát, és az ellenük irányuló támadások elleni védekező hozzászólások jelentették.

## Irodalom

*Gergely–Glatz–Pölöskei:* Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Bp., 1991.

Horthy Miklós titkos iratai. Szerk.: *Szinai Miklós, Szűcs László.* Bp., 1962.

*Horthy Miklós:* Emlékirataim. Bp., 1992.

*Karsai Elek:* Szálasi naplója. Bp., 1978.

Képviselőházi Napló 1935–(1940)

Képviselőházi Napló 1939–1944.

*Kis Aladár:* Az olasz fasizmus. In: A fasiszta ideológia. Szerk.: Bakonyiné Ficzura Judit. Bp., 1983.

*Lackó Miklós:* Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935–1944. Bp., 1966.

Magyar Nemzet, 1940. október 4.

Magyarország története 1918–1919, 1919–1945. Főszerk.: *Ránki György.* Bp., 1976.

Magarság, 1939. augusztus 27.

Pesti Hírlap, 1939. május 20.

*Pintér István:* A kényszerpályára szavazott ország. In: Parlamenti

képviselőválasztások 1920–1990. Szerk.: Földes György, Hubai László. Bp., 1994.

*Polányi Károly:* Fasizmus, demokrácia, ipari társadalom. Bp., 1986.

*Rozsnyói Ágnes:* A nyilasok kapcsolatai a náci Németországgal In: Magyarország 1944 Német megszállás. Szerk.: Vargyai Gyula, Almási János. Bp., 1994.

*Sipos Péter:* Őrségváltás szavazócédulákkal – 1935. In: Parlamenti képviselőválasztások 1920–1990.

*Szakács Kálmán:* Kaszák keresztetek. Bp., 1983.

*Tilkovszky Lóránt:* A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről. In: Századok 1965/6.

## Jegyzetek

1. Idézi Kis Aladár: Az olasz fasizmus című tanulmányát.
2. A fejezet főleg Szakács Kálmán: Kaszás-keresztesek című művére támaszkodik.
3. Gergely-Glatz-Pölöskei 278.
4. Uo. 314.
5. Lackó Miklós 52.
6. Gergely-Glatz-Pölöskei 424-432.
7. Uo. 470-475.
8. Lackó Miklós 210-211.
9. Karsai Elek: Szálasi naplója. Bp., 1978.
10. Lackó Miklós 266-268.
11. Képviselőházi Napló 1939-1944 VI. kötet 121. ülés 307.
12. Lackó Miklós 267.
13. Sipos Péter: Őrségváltás szavazócédulákkal - 1935. In: Parlamenti képviselőválasztások 1920-1990.
14. Képviselőházi Napló 1935-(1940) V. kötet 81. ülés 135.
15. Uo. X. 145. 118., 119.
16. Uo. XII. 208. 601.
17. Uo. XVII. 294. 579.
18. Uo. XVIII. 292. 447.
19. Uo. XVIII. 292. 447.
20. Uo. XVIII. 304. 221.
21. Uo. XVIII. 310. 482.
22. Uo. XVIII. 310. 516.
23. Uo. XIX. 325. 508.
24. Uo. XIX. 325. 511.
25. Uo. XIX. 315. 10.
26. Lackó Miklós 185.
27. Pest vármegye alispánja ekkor Endre László volt, aki a zsidók kevesebb mint 10%-ának adott igazolást választójogukról.
28. Az adatok Pintér István már idézett tanulmányából származnak.
29. Pesti Hírlap, 1939. május 20.
30. Képviselőházi Napló 1939-1944. I. 6. 59.
31. Uo. I. 6. 63.
32. Uo. IV. 71. 184.
33. Uo. IV. 71. 184.
34. Uo. III. 51. 85.
35. Uo. I. 11. 276.
36. „A NYKP szociális osztálya kiveszi a munkásság sorsát a szociáldemokrata szakszervezetek kezéből” (Magyarország 1939. augusztus 27.)
37. Karsai Elek 43.
38. Lackó Miklós 241.
39. Karsai Elek 43.
40. Képviselőházi Napló 1939-1944 VIII.
41. Uo. XVII. 334. 196.
42. Uo. VIII. 155. 549.
43. Uo. XIII. 254. 192.
44. Uo. XV. 303. 153.
45. Uo. XV. 303. 184.
46. Képviselőházi Napló 1935-(40) XIX. 331. 840.
47. Képviselőházi Napló 1939-1944 I. 6. 65.
48. Uo. I. 6. 105.
49. Uo. I. 18. 440.
50. Uo. VIII. 151. 356.
51. Uo. VIII. 151. 358.
52. Uo. I. 17. 356.
53. Uo. I. 17. 361.
54. Uo. XIII. 263. 438.
55. Uo. I. 18. 380.
56. Uo. II. 31. 114.
57. Uo. XI. 221. 428.
58. Uo. I. 6. 105.
59. Uo. I. 18. 391.
60. Uo. IV. 66. 65.
61. Uo. 78. 399.
62. Uo. I. 21. 495.
63. Uo. II. 33. 152.
64. Uo. III. 51. 69.
65. Uo. VIII. 161. 960.
66. Uo. III. 58. 434-459.
67. Uo. VII. 149. 204.
68. Uo. VII. 149. 204.
69. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőtanácsos jelentése Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitánynak a nyilasok államsínyre irányuló szervezkedéséről és annak leleplezéséről. In: Horthy Miklós titkos iratai. Szerk.: Szinai Miklós, Szűcs László. 224-232.
70. Lackó Miklós 229.
71. Képviselőházi Napló 1935-(40). XX. 343. 274.
72. Képviselőházi Napló 1939-44. I. 6. 59.
73. Uo. I. 6. 98.
74. Uo. VI. 111. 68.
75. Uo. VI. 114. 178.
76. Uo. IV. 66. 62.



77. A nyilasok előző négy törvényjavaslatát „el-  
süllyesztették” az országgyűlésben.
78. Uo. VI. 115. 195.
79. Polányi Károly 324.
80. A törvényjavaslat és fogadtatásának ismer-  
tetése nagyban támaszkodott Tilkovszky  
Lóránt: A nyilasok törvényjavaslatára a nem-  
zetiségi kérdés rendezéséről című tanul-  
mányára In: Századok 1965/6. 1247-  
1258.
81. A Magyar Nemzet 1940. október 4-i szá-  
ma szerint a Nyilaskeresztes Párt 55-60  
ezer nyilvántartott és igazolvánnyal  
rendelkező tagja közül több mint 30 ez-  
ren léptek ki.
82. Képviselőházi Napló 1939-44. IX. 174.  
138.
83. Horthy Miklós: Emlékirataim 259.
84. Magyarország története 1918-1919,  
1919-1945 1074.
85. Horthy Miklós: Emlékirataim 259.
86. Lackó Miklós 268.
87. Uo. I. 11. 282.
88. Uo. III. 56. 347
89. Uo. VI. 118. 274.
90. Uo. VII. 150. 227.
91. Uo. VII. 150. 247.
92. Uo. VII. 150. 263.
93. Uo. XI. 219. 235.
94. Uo. VI. 121. 313.
95. Uo. VI. 121. 321.
96. Uo. VI. 109. 5.
97. Uo. VI. 109. 8.
98. Uo. VI. 112. 87.
99. Uo. VIII. 157. 700.
100. Uo. XVI. 318. 479.
101. Uo. XI. 221. 416.
102. Uo. VII. 152. 377.
103. Uo. VII. 151. 351.
104. Uo. XVIII. 343. 184.
105. Uo. XI. 218. 196.
106. Uo. XIII. 254. 209.
107. Uo. XI. 218. 196.
108. Uo. XIV. 272. 174.
109. Uo. XIV. 272. 178.
110. Uo. XV. 308. 531.
111. Uo. XV. 309. 543.
112. Uo. XV. 309. 583.
113. Uo. XVI. 320. 555.
114. Uo. XVI. 321. 580.
115. Uo. XVIII. 343. 162.
116. Uo. V. 95. 193.
117. Uo. VI. 112. 113.
118. Uo. VI. 112. 121.
119. Uo. VII. 137. 61.
120. Uo. IX. 178. 327.
121. Uo. IX. 182. 455.
122. Képviselőházi Napló 1939-1944 XI. 221.  
415.
123. Uo. XII. 237. 596.
124. Uo. XII. 236. 564.
125. Uo. XIII. 254. 198.
126. Uo. XIII. 259. 295.
127. Uo. XIII. 261. 338.
128. Uo. XIII. 263. 425.
129. Uo. XIV. 271. 155.
130. Uo. XV. 308. 531.
131. Uo. XVIII. 348. 492.
132. Uo. XIV. 275. 287.
133. Uo. XIX. 364. 243.
134. Uo. XIX. 366. 253.
135. Uo. XIX. 366. 264.
136. Uo. IX. 368. 263.
137. Rozsnyói Ágnes: A nyilasok kapcsolatai a  
náci Németországgal. In: Magyarország  
1944 Német megszállás. Szerk.: Vargyai  
Gyula, Almási János. Bp., 1994.

### Névmutató\*

**Abonyi Ferenc**

**Baky László** (1898-1946) csendőrtiszt; nem-  
zetiszocialista képviselő. A Sztójay-kormány  
belügyi államtitkára, a magyarországi zsidó de-  
portálások egyik fő szervezője. 1946-ban ki-

\*Azon nemzetiszocialista képviselőknek a ne-  
vét, akik szerepelnek a dolgozatban **vastag**  
betűvel; akik nem, azokét *kurzívval* írtam.

végezték.

**Balogh István, ifj.**

**Budinszky László** (1895-1946) ügyvéd; nyi-  
las képviselő. A Szálasi-kormányban igazság-  
ügyminiszter, 1946-ban kivégezték.

**Csia Sándor**

**Csoór Lajos**

*Eitner Ákos*

*Eitner Sándor*

**Festetics Sándor, gr.** (1882-1956)

*Gál Csaba***Gosztonyi Sándor****Gruber Lajos****Halmi János** (Halmay)

**Hubay Kálmán** (1902–1946) újságíró, nemzetiszocialista képviselő 1940-ig, amikor a nemzetiségi törvényjavaslat miatt megfosztották mandátumától; 1941-ben megromlott a viszonya Szálásival, átlépett a Magyar Nemzeti Szocialista Pártba. Szálasi Kultúrirodája élére állította. 1946-ban kivégezték.

*Incze Antal***Jandl Lajos****Keck Antal**

Kerekes Béla ügyvédjelölt. A nyilas propagandaminisztériumban államtitkár.

**Kóródy Tibor** (1904–?) ügyvéd, újságíró, nyilas képviselő. Később az Imrédy-párthoz csatlakozott.

**Kovarcz Emil***Krancz Rajmund**Kuhajda Vilmos***Lill János** – 28

Magyary-Kossa István

**Maróthy (Meizler) Károly** (1897–1964) ügyvéd, újságíró, nemzetiszocialista képviselő. Matolcsy Mátyás (1905–1953) 1946-ban 10 év fegyházbüntetést kapott.

*Matolcsy Tamás**Mecsér András*

**Meskó Zoltán** (1883–1959) nemzetiszocialista képviselő. 1946-ban 10 év fegyházbüntetésre ítélték.

**Mokcsay Dezső****Mosonyi Kálmán****Nagy László***Nesz Ferenc***Nyireö Andor***Orosz Mihály***Paczolay György**

**Pálffy Fidél**, gr. (1895–1946) 1939-es győri

mandátumát megsemmisítették. A Szálasi-kormányban földművelésügyi miniszter.

**Palló Imre***Pándi (Pölcz) Antal**Papp József**Polányi Károly***Pröhle Sándor**

**Rác Kálmán** (1888–1951) 1944-ben a németek Mauthausenbe vitték, ahonnan szeptemberben szabadult. 1948-tól Svájcban élt.

**Rajniss Ferenc** (1893–1946) újságíró, politikus. Szálasi kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1946-ban kivégezték.

**Rapcsányi László** (1904–?) polgári iskolai tanár, nyilas képviselő.

**Serényi Miklós**, gr. (1898–1970) életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték, 1956-ban kiszabadult. Bostonban telepedett le, ahol múzeumőr volt.

*Szemere Béla***Szendrői-Kovács Gyula** (Kovács)**Szöllösi Jenő****Tatár Imre** ...*Taufner Gábor**Tóth János*

**Vágó Pál** mérnök, nyilas képviselő. Mandátumától a nemzetiségi törvényjavaslat miatt fosztották meg. 1944. október 16. után árfolyambiztos, november 29-től közellátásügyi államtitkár.

**Vajna Gábor** (1891–1946) nyilas képviselő, 1944. október 16-tól belügyminiszter. 1946-ban kivégezték.

**Wirth Károly** (1909–?) 1944. november 20. után a Magyar Ipari Munkások Országos Szövetsége szervezőbizottságának elnöke. 15 év fegyházbüntetésre ítélték, amnesztiával szabadult.

**Zimmer Ferenc**, ifj.*Zeöld Imre Péter**Zsengellér József*